

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОСОФІЇ ТА СУСПІЛЬСТВОЗНАВСТВА

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

«ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК ФОРМА ТЕРОРИЗМУ»

Виконав: студент освітнього
ступеня «магістр»,
Галузі знань 03 – «Гуманітарні науки»,
Спеціальності 033 – «Філософія»,
Пунтусов І.В. _____

Науковий керівник:
Облова Л. А., кандидат
філософських наук, доцент кафедри філософії
ФФС _____

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА	
ДОСЛІДЖЕННЯ.....	6
1.1.Методологічне підґрунтя роботи.....	6
1.2. Аналіз літературно-джерельної бази дослідження.....	8
Висновок до першого розділу.....	10
РОЗДІЛ II. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В КОНТЕКСТІ	
МАС-МЕДІА.....	16
2.1. Інформаційний тромбоз.....	16
2.2. Фреймінг як основа постправди медіа.....	22
2.3. Цифровий етикет або хрестовий похід проти фейків	28
Висновки до другого розділу.....	34
РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ В	
КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ.....	36
3.1. Терористичний перформанс через призму медіавірусу.....	36
3.2. Ліквідністість медіа і пропаганда як нова форма тероризму.....	47
3.3. Кіберпростір як зона тотальної вседозволеності.....	59
Висновки до третього розділу.....	75
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Інформаційна революція кінця XX в. з'явилася епохальною подією з точки зору її наслідків для всього світового співтовариства. Пройшовши урбанізацію та індустріалізацію як основні стадії розвитку, світова спільнота робить грандіозний цивілізаційний перехід постіндустріального, посткомп'ютерного суспільства до епохи цифрового правління (digital-era governance) [1, с. 178]. Процес становлення техногенного суспільства формує нову соціальну реальність загальної електронної взаємодії. Глобальний технологічний прорив в області інформаційно-комунікативних технологій зажадав системних державних перетворень у відповідності з новою системою цінностей сучасного інформаційного суспільства.

В роботі розглядаються деякі аспекти впливу процесів інформатизації на культурну сферу. Мова йде, перш за все, про той вплив, який чинить інформатизація суспільства на соціальну свідомість, його світогляд; про те, як ці процеси трансформують мистецтво, науку, релігію, право та інші сфери, звані тут для стислості просто культурою. Вплив інформатизації на формування культури постійно зростає. Доступність величезної кількості різноманітної інформації перетворює і видозмінює всі процеси в культурі. Культурні феномени стають більш різноманітними, і число їх зростає у багато разів. Різко збільшується кількість культурної продукції, установ культури, з'являється безліч нових видів культурної діяльності, заснованих на використанні нових технологій. Процес становлення інформаційного суспільства дав поштовх для переоцінки цінностей, нової інтерпретації ряду природних і соціальних явищ. Так, процес інформатизації оцінювався як ключовий етап в еволюції ноосфери, який означає різке підвищення інтелектуального потенціалу цивілізацій гуманістичної перебудови всієї життєдіяльності людини. Інформаційне суспільство нерідко розглядається як

особливе комунікаційне стан людства, яке дозволяє вирішувати ключові глобальні проблеми.

Актуальність теми дослідження полягає у спробі дослідження охарактеризувати та дослідити концепцію впливу інформатизації та її наслідків в контексті постмодерністської парадигми. Сьогодення за своєю більшістю керується саме цими наративами. Вони є гострими для філософського дискурсу та важливими для суспільства.

Об'єктом дослідження виступає проблематика інформатизації, New media та сучасні способи поширення інформації.

Предметом дослідження інформаційний тероризм (або інформатизація як тероризм).

Мета роботи є теоретико-методологічне визначення стану інформатизації та дослідження його впливу та наслідків на людину та суспільство.

Відповідно до поставленої мети, робота передбачає з'ясування наступних завдань:

- **визначення** методологічної бази дослідження;
- **дослідити** теоретико-методологічне підґрунтя роботи;
- **аналіз** інформаційного суспільства в контексті мас-медіа;
- **систематизація** використаних джерел та задіяної інформації при написанні роботи;
- **розкриття** основної проблематики даного дослідження
- **винайдення** спроби подолання окресленого проблемного поля або шляхів соіснвуння із ним
- **обґрунтування** теоретико-методологічної бази використаної у дослідженні;
- **встановлення** належного результату до якого дійшли внаслідок проведеного дослідження.

Теоретико-методологічна база дослідження витримана згідно заявленої теми. Методи дослідження відповідають реалізації поставленої мети. Зокрема, в роботі використано такі: метод теоретичного дослідження, критичний аналіз наукової і філософської літератури, ретроспективний,

комплекс загальнонаукових методів (методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, порівняльного аналізу, типологізації та систематизації). У дослідженні використовується неомарксистський критичний підхід до аналізу соціальних процесів у суспільстві.

В аналізі проблеми наслідків впливу масмедіа на людину відштовхуємося від поглядів: Бодрійара Ж., Маклюєна М., Жижека С., Хабермаса Ю.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, перший з яких містить два підрозділи, другий та третій розділи містять по три підрозділи. Загальний обсяг сторінок. Загальна кількість джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Методологічне підґрунтя роботи

Дослідження філософських засад в контексті впливу мас-медіа відбуватиметься в три етапи з дотриманням усіх вимог до наукових досліджень та з огляду на специфіку об'єкта і предмета.

Вивчення філософських засад свободи людини зумовлює необхідність застосування методології, яка б включала загальнофілософські методи дослідження. Таке поєднання методів дасть змогу розглянути предмет та об'єкт дослідження крізь призму як філософії, що допоможе:

- з'ясувати стан дослідження проблеми у філософії;
- найбільш повно та точно вивчити окреслене питання;
- систематизувати філософську термінологію, яка використовується для тлумачення понять і термінів, пов'язаних із філософськими засадами свободи людини;
- створити нову інформацію про об'єкт та предмет дослідження.

Дослідження впливу мас-медіа на людину доцільно проводити у два етапи. На першому етапі необхідно ознайомитися із вже наявними роботами, присвяченими вивченню питання. Це дасть змогу ґрунтовно вивчити доробок науковців, які займалися питаннями свободи людини, з'ясувати проблемні, дискусійні або малодосліджені їх аспекти. Другий етап полягає у продукуванні нової наукової інформації завдяки використанню певної сукупності наукових методів дослідження (методології) та наукових підходів.

Системний підхід передбачає розгляд усіх елементів, що становлять систему, як єдиного цілого.

Загальнонаукові методи – це сукупність методів, властивих певній науці. У нашому випадку це правознавчі. Тож ми застосували такі методи:

– формально-логічний – спосіб дослідження правових понять, категорій, явищ за допомогою основних законів формальної логіки, таких як закон тотожності, достатньої підстави, суперечності, виключення третього. Їх застосування дало змогу досягнути мети, поставленої у роботі, та зробити науково обґрунтовані висновки;

– метод аналізу. Це метод, за допомогою якого поняття, категорії, процеси та явища права можна охарактеризувати, класифікувати, структурувати, виявити їхні зв'язки з іншими поняттями та явищами;

– історичний метод – один із способів дослідження процесів, явищ та понять права в їх історичному розвитку, який дав змогу прослідкувати процес зародження знань про дану проблематику, виявити зміни у розумінні поняття в різні історичні епохи, з'ясувати сучасний стан вивчення цього явища.

Третю групу методів нашого дослідження становили спеціальнонаукові методи. До спеціальних методів, якими ми послуговувалися під час проведення дослідження, належить історико-правовий та метод інтерпретації. Перший з них дозволяє простежити процес становлення та розвитку парадигми свободи людини, виявити складові поняття проаналізувати їх.

Застосування історико-правового методу є логічно вмотивованим та необхідним, адже вивчення окремо від процесу історичного осмислення й трактування поняття у різні історичні епохи та різними науковими школами недоцільно через значне звуження кола знань, необхідних для всебічного вивчення окресленого явища. [11, с. 704].

Герменевтичний метод сприяє з'ясуванню внутрішнього змісту того чи іншого поняття, подальшого його тлумаченню з метою правильного застосування.

Отже, застосована у роботі методологія – сукупність методологічних підходів, методів та принципів – дозволила всебічно дослідити поняття «свобода людини», вивчити суспільні відносини як аксіологічно-нормативний

контекст існування свободи, з'ясувати її філософські засади, тобто досягнути поставленої мети.

1.2. Аналіз літературно-джерельної бази дослідження

Використання соціальних технологій із застосуванням нових інформаційно-комунікативних технологій в соціальних процесах сучасного суспільства стало потужним ресурсом, що дозволяє виявити і використовувати прихований потенціал соціальної системи, підвищити ефективність управлінського впливу, вирішити багато соціальних проблем. У той же час, завдяки технічним можливостям, багаторазово зростають можливості способів інформаційно-комунікативного впливу на суспільну свідомість. Поява можливостей інформаційного моделювання за допомогою нових технологій ознаменувало появу нових можливостей для посилення ефективності інформаційно-комунікативного впливу через створення віртуальної реальності. Суб'єкт в процесі спілкування з фактами цієї віртуальної реальності (симулякрами, по Бодрієра) отримує сукупність переживань, які не тільки супроводжують, а й мотивують його діяльність, спонукаючи до подальшого її продовження і поглиблення. Це призводить, по Ж. Бодрієра, до того, що «ми перестали співвідноситися зі сферою реального» [11, с. 12]. Соціально-філософська інтерпретація взаємодії інформаційно-комунікативних технологій і суспільних відносин постіндустріального суспільства передбачає, що створення симуляційної соціально-інституціональної практики веде до того, що соціальні процеси стають цілком прогнозованими і програмованими. Так, на думку Ж. Бодрієра, сліdstва набувають певну автономію, що робить можливим зворотний вплив на причини. Це дозволяє говорити про зворотне вплив інформації на реальність і про те, що ми «входимо в чисту фікцію, відкриваємо ілюзію світу» [11, с. 170]. При цьому Бодрієр виділяє чотири стадії розвитку образу, які можна зіставити з ним же виведеними стадіями симуляції. На першій стадії образ відсилає до сакрального (образ відображає реальність), на другий

модифікується і стає злом (образ спотворює і приховує реальність), на третій стає чаклунським (образ приховує відсутність реальності), на четвертій - чистим моделюванням (образ не має ніякого відношення до реальності).

Про настання епохи інформаційного моделювання говорить і М. Постер [44]. Він стверджує, що для адекватного розуміння соціальних відносин в епоху конвергенції обчислювальної техніки і техніки засобів зв'язку необхідно дослідження змін в структурі комунікаційного досвіду. Концентруючись на зміни в мовному аспекті культури, пов'язаних з електронним листом, базами даних, комп'ютерними мережами, він пропонує концепцію способу інформації як крок на шляху до теорії, яка була б в змозі розшифрувати лінгвістичні виміри цих нових форм соціальних взаємодій. Термін «спосіб інформації», підкреслює автор, служить для періодизації минулого відповідно до різними способами інформації і в якості метафори для сучасної культури, що надає інформації в деякому сенсі фетишистського значення. На першому місці (усно опосередкований обмін «обличчям до обличчя») суб'єкт задається в горизонті його впровадження в сукупність міжособистісних відносин. На другому ступені (письмовий обмін, опосередкований печаткою) суб'єкт конструюється як агент, який є центром раціональної / уявної автономії. На третьому щаблі (електронно-опосередкований обмін) суб'єкт децентралізується, розсіюється і множить, надаючи інформацію про себе для самих різних баз даних. Концепція М. М.Постера цілком переконлива, і її можна прийняти, якщо розглядати з позиції соціальної обумовленості способів інформації. Власне кажучи, створення віртуальної реальності можливо і без допомоги сучасних інформаційних технологій і комп'ютерних технік, але обов'язково з застосуванням логіки віртуальної реальності. Багато авторів сьогодні вважають, що технологічні інновації XX століття в останні десятиліття привели до якісної зрушення, внаслідок якого уяву стало одним з

визначальних соціальних факторів, що, в свою чергу, породило безліч «уявних світів».

Так, А. Аппадурі в своїй книзі «Сучасність на просторі: культурні виміри глобалізації» [1] постійно використовує термін «робота уяви». Він особливо підкреслює небувало високе значення уяви в сьогоденного соціального життя. Вихідна позиція полягає в тому, що електронні посередники кардинально змінюють всі поле мас-медіа і суттєво впливають на традиційні засоби комунікації. Завдяки множинності своїх форм і інтенсивному проникненню в повсякденне життя, вони надають нові ресурси і нові рамки для конструювання соціальних світів. Будь-яка технологія - це, по суті, інструкція, точне проходження якої призводить до очікуваних результатів. Поява таких інформаційно-комунікативних інструкцій було соціально обумовлено фактом розвитку суспільства, збільшенням інформаційного обміну, необхідністю полегшення обміну, в тому числі і через уніфікацію основних прийомів і правил інформаційного впливу і взаємодії. Сьогодні уніфікація цих правил і прийомів завдяки технічним можливостям придбала настільки масштабний характер, що охоплює майже всі сфери життєдіяльності людини, його соціальні відносини і взаємодії. Це дозволило багатьом дослідникам говорити про т. зв. інформаційні онтологізації, про кризу і навіть про кінець соціального.

Перефразовуючи М. Маклюєна, можна сказати, що людину-особистість поступово замінює людина-message, але не в дусі сократівської майевтики з його вродженими знаннями. Людина-message не має своїх ідей. Він стає інформаційним повідомленням, причому теж умовно, тому що це повідомлення не має ніяких інших реципієнтів, крім таких же людино-messageй. Інша людина перестає бути задзеркаллям, тобто незрозумілим і загадковим світом, але стає віддзеркаленням. Ця «нестерпна реальність» вічного повторення себе в інших і веде, з одного боку, до

«масовості» суспільства, а з іншого, до феномену трансгресії в різних формах - фундаменталізм, тероризм, а тепер ще й невмотивована агресія (розстріли людей в магазинах, в університетах і т.д.). Бодрійяр вважав найтяжчим заборонаю сучасного суспільства заборона на інакшість. Проблема Іншого - це не проблема неприйняття іншого, а проблема ненависті до самого себе, пов'язана з нескінченним процесом ототожнення і викликана прикрістю через втрату інакшості. Заміна людини мислячої, думаючої на людину наступного, з певними правилами, інструкціями, тобто технологіями, які представляють собою варіант нового інстинкту - інформаційно-технологічного - не скасовує необхідності думати при виборі інструкції, але і тут логіка вибору, швидше за все, буде визначатися вже не розумовими і творчими чинниками, а інструктивно, тобто технологічною по суті методологією.

Технологія втягує все і вся в процес упорядкування, який, по Хайдеггеру, визначається порожнечою як «Залишені буттям». Зрозуміло, невірно було б говорити про прямолінійних технологіях маніпуляції і управління людиною. В рамках цієї діяльності набувають величезного значення нові смислові конотації, що свідчить про зміну механізмів інформаційно-комунікативного впливу, які відмовляються від прямолінійних технологій влади і заміщають їх прихованими, неявними, що створює певну ілюзію її демократичності. При цьому мислення, сформований засобами масової комунікації, виявляє стійкий імунітет до здатності раціонального критичного осмислення реальності.

Багато видатних філософів та соціологів сучасності вказують на нові форми ідеологізації, в тому числі і через формування свідомості людини-набувача. Так, в розробках нових концептуальних засобів для аналізу ідеологічних аспектів соціального розвитку у Н. Моузеліса методологічним ядром є категорія способу домінування, яка «... покликана нагадувати соціальним дослідникам та історикам про існування політичних технологій,

відносин домінування і політичних ідеологій ...» [42, с. 79]. Дослідник і філософ С. Жижек визнає, що комунікативний простір інформаційного суспільства також насичене міфами, символами, ідеологемами, котрі регулювали і унормувати масову свідомість в попередні епохи. Більш того, він стверджує, що «ідеологія являє собою не просто «хибну свідомість», ілюзорну репрезентацію дійсності. Швидше, ідеологія є сама дійсність, яка повинна розумітися як «ідеологічна» [17, с. 29]. Ідея деідеологізації себе не виправдала, бажаного очищення свідомості людей від неясної термінології і символіки не відбулося. Цінності і ідеологічні конструкти є невід'ємними і іманентно властивими свідомості і за своєю природою трансраціональне, тобто засноване на емоціях, несвідомому, підсвідомому.

На початку ХХІ століття люди, користуючись досягненнями науки, засобами точного аналізу, не схильні розлучатися з не верифікованими знаннями: цінностями, ідеалами, світоглядними установками, релігійними переконаннями, політичними гаслами. Родоначальник теорії деідеологізації Д. Белл в середині 70-х років минулого століття прийшов до переконання про непереборності ідеологічних чинників з суспільного життя і висловив думку, що виснаження старої ідеології викликає потребу в новій.

Про те ж писав і Г. Маркузе: «Досягнення прогресу нехтують як ідеологічним вироком, так і виправданням, перед судом яких» хибне свідомість »стає справжнім. Однак це поглинання ідеології не означає «кінця ідеології». Навпаки, в специфічному сенсі розвинена індустріальна культура стає навіть більш ідеологізованою, ніж її попередниця, з огляду на те, що ідеологія відтворює саме себе »[28].

Жан Бодріяр задається питанням про те, що робити із залишками згаслих ідеологій, революційних утопій, мертвих концепцій, які продовжують засмічувати наше «ментальний простір». «Екологічний імператив» вимагає, щоб «покидьки» були знову пущені в справу, повторного використання,

збереження. Тут гостро постає проблема віртуальної реальності і обмеження людської свободи. З одного боку, віртуальність надає людині нову ступінь свободи. Нові інформаційно-комунікативні технології створюють унікальні можливості прямого діалогу між людьми практично незалежно від ситуації і їх фізичного місцезнаходження. Але, з іншого боку, інформаційно-комунікативні технології можуть не тільки полегшувати комунікацію, а й, внаслідок своєї інструментальної природи, її ускладнювати. По суті, відбувається колонізація простору комунікації звичного життєвого світу передовими технологіями. Навіть в сфері науки спостерігається феномен надлишкової інформації, що утрудняє і обмежує критичні можливості суб'єкта, що пізнає, не кажучи вже про сферу ідеології, де суб'єктивізм і упередженість завжди були нормою. Симуляційні інформаційно-комунікативні технології несуть потенціал, здатний зруйнувати багато конститутивні елементи в традиційній структурі людського досвіду, поставити його під контроль, а в перспективі і зовсім замінити його. Людський досвід традиційно пручався спробам обмеження своєї свободи за допомогою культурних регуляторів, але проти сучасних технологічних регуляторів свободи він може виявитися безсилим. Людина не може бути вільною від суспільства в цілому, але вона повинна мати можливість свободи від окремих осіб або їх груп. Переважання інформаційних симуляторів здатне кардинально змінити фундаментальне відношення суб'єкта і об'єкта (практики і пізнання), які задають основні установки і цінності свідомості. Виникають питання про володіння свободою волі, свободою творити свою долю. Симбіоз соціальних та інформаційно-комунікативних технологій, при зростаючому технічному і методологічному могутності останніх, може привести до зміни глибинних механізмів, які формують самосвідомість, саморозуміння, самооцінку; причому це може бути зроблено як навмисно, так і за рахунок деяких природних варіацій і комбінацій нових технічних і

технологічних можливостей в інформаційно-комунікативній сфері. Створення ілюзії діалогу з громадськістю у вигляді дзвінків до студії, соціопитувань в режимі реального часу, обговорення на гостьових форумах і чатах в мережі Інтернет може виявитися камуфляжем. Симуляційні технології дозволяють приховати справжні цілі комунікатора, які можуть бути пов'язані не з інтересами користувачів (як пишуть в практично у всіх глосаріях при визначенні ІКТ), а з телеологічними особливостями моделі суспільного інформування (допомогтися схвалення аудиторії) або односпрямованої моделі (допомогтися дій в певному напрямку).

У країнах з демократичними традиціями, вже вступили на шлях постіндустріального розвитку, у симуляційних інформаційно-комунікативних технологій буде менше шансів бути використаними в якості мобілізаційних моделей під виглядом партнерських, ніж в тих країнах, де рівень розвитку суспільних відносин відповідає доіндустріальному та індустріальному етапу. Розвиток і поширення нових ІКТ в країнах, де переважають соціальні відносини доіндустріального та індустріального періодів, не здатні дати очікуваний ефект без додаткових зусиль по організації соціального простору в цих країнах. Більш того, впровадження більш технічно досконалих інформаційно-комунікативних засобів може дати потужний інструмент в руки тих соціальних груп, які зацікавлені в консервації соціальних відносин. Відсутність усталених структур громадянського суспільства, а також традицій соціального контролю за діями політичних акторів в деяких країнах може призвести до того, що технічні нововведення в інформаційно-комунікативній сфері стануть формою ідеологічного тиску на громадськість і політичного контролю за їх діяльністю з боку влади. Відповідно, поширення сучасних ІКТ в країнах з обмеженою потребою в інформаційному обміні може мати результатом використання нових інформаційно-комунікативних технологій в регресивних цілях. Всі названі

проблеми – це не проблеми інформатизації, це, перш за все, проблеми самого суспільства.

Висновки до першого розділу

Аналізуючи історію зарубіжної та вітчизняної філософської думки, потрібно сформулювати основу подальшого вивчення феномена впливу мас-медіа на людину та суспільство в цілому. З розвитком суспільства та змінами умов життя людей певним чином змінювалися й самі люди, вимоги до їх поведінки та ставлення до її наслідків. Вивчення даного поняття в діяхронному зрізі дає змогу простежити етап зародження перших уявлень про мас-медіа, підкреслити основні його аспекти впродовж історичного розвитку суспільства і виокремити складові, які є актуальними в наш час, а на основі цього розробити конкретні рекомендації щодо подальшого трактування. Дослідження цього феномена доцільно проводити у два етапи, що дасть змогу ґрунтовно ознайомитися з уже проведеними науковими розвідками, а на основі власних пошуків з використанням загально та спеціально наукових методів і підходів отримати висновки, які сприятимуть вирішенню окресленої проблеми та слугуватимуть базою для подальших наукових розвідок. На першому етапі (емпіричному) здійснюється збір інформації, необхідної для дослідження. Це, зокрема, філософські та соціальні питання, що стосуються медіа дискурсу людини. Другий етап полягає у синтезуванні наукових знань, які дозволяють зробити висновки, сформулювати рекомендації та пропозиції щодо досліджуваної проблеми.

Наукові методи, застосовані нами в роботі, зазвичай характерні для гуманітарних наук. Це історично-правовий, семантичний, а також методи аналізу і синтезу, прогнозування. Основою методики дослідження слугувала герменевтика та її загальні принципи.

Дане розглядання вимагає застосування системного, історико-філософського та філософського підходів, що допомогло охопити коло знань, необхідних для його як найповнішого вивчення. Сьогодні в науці

наявна теоретико-методологічна база, яка є достатньою для здійснення філософського аналізу.

РОЗДІЛ II. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО В КОНТЕКСТІ МАС-МЕДІА

2.1 Інформаційний тромбоз

XX ст. увійшов в історію як період колосальних змін, пов'язаних, перш за все, з швидким науково-технічним і технологічним розвитком. Невідворотно проявляється мультиплікативний ефект відкриттів і винаходів, в першу чергу в області обробки інформації та телекомунікації. І кожен інформаційно-технологічний прорив виявляється все більш глобальним, що змінює вигляд цивілізації. Сутнісна зміна світового інформаційного простору стало ключовим фактором прогресу сучасної цивілізації, визначивши основні напрямки суспільного розвитку в кінці XX ст. від індустріального до інформаційного суспільства. Загальна інформатизація значно впливає на міжнародне становище і майбутнє кожної країни шляхом впливу на рівень розвитку транспортної, фінансової і технологічної сфери, на прискорення економічного і соціального розвитку і, отже, на місце в світовому господарстві. Надлишок інформації самого різного змісту, в тому числі (і навіть в першу чергу) морального, прирікає людей на неможливість цю інформацію не тільки відрефлексувати, але навіть засвоїти. Сучасній людині стає складніше розібратися в тому, що відбувається: через надлишок самої суперечливої інформації; через маніпулятивних впливів у ідеологічних, політичних, економічних та інших цілях.

З кінця XX століття людство входить в інформаційне суспільство, в якому основним елементом є інформація, що займає ключову роль у виробництві, економіці, політиці, соціумі та культурі. Розвиток такого суспільства значно вдосконалив методи просування інформації за допомогою створення спочатку телевізійної мережі, а згодом комп'ютера, Інтернету і

смартфона. Якість і швидкість передачі інформації найчастіше прямо впливає на якість життя людини, його ефективність і успішність, а потреба в постійному отриманні великої кількості різної інформації стало невід'ємною частиною людського життя. Поряд з позитивними факторами розвитку сучасних технологій надлишок інформації, а також її неоднозначність і суперечливість мають значну кількість негативних наслідків для людини. Такий стан справ вимагає особливого підходу до сприйняття інформації і вироблення певних правил, які допомагають максимізувати позитивні сторони інформаційного суспільства і знизити його недоліки.

Сучасному періоду розвитку суспільства притаманні кардинальні зміни в сфері взаємодії людини та інформації. Роль інформації та знань в сучасному житті сьогодні значно зростає, так само як зростає і частка інформаційних комунікацій. Доступність до світових інформаційних ресурсів забезпечує глобальний інформаційний простір, допомагає ефективному інформаційному взаємодії людей і задоволення їх потреб в інформаційних послугах. На цьому тлі рівень підготовленості аудиторії до активного використання інформації й адекватної самостійної переробці медійного змісту набуває нового звучання.

Ефективність навіювання ідей аудиторії ЗМІ або зміна думок, оцінок подій досягається в тому числі за допомогою інформаційних війн в інтернет-ЗМІ. Мережеві видання, володіючи найвищим маніпулятивним ефектом, стають потужним інструментом для психологічних операцій. Така популярність віртуальних ресурсів пов'язана і зі специфікою надання інформації в інтернеті. Під впливом інтернету у суспільства спостерігається перехід від цілісного мислення до кліпового, яке характеризується фрагментарністю. Надлишок інформації і неможливість її осмислення в повній мірі призводить найчастіше до нездатності свідомості справлятися з потоками інформації, що надходить. Виникають сприятливі умови, в яких відбувається інформаційний вплив. Основними інструментальними

одинацями, за допомогою яких в мережевому просторі здійснюється інформаційна війна, є стилістичні та психологічні. Перші посилюють емоційну складову, другі - маніпулятивну.

Сьогодні відбувається набагато більш прискорене отримання знань через ЗМІ, ніж через власний життєвий досвід. Розширення простору впливу засобів масової інформації, що виконують функції агента соціалізації, не ставить перед собою завдання морального виховання. ЗМІ тиражують факти поряд з вигадкою, пропонують зразки поведінки, розраховані на не рефлексивне схвалення і прийняття. Затребуваною виявляється також інформація, що апелює до гедоністичним потребам аудиторії і часто не відповідає дійсності. Згідно Жан Бодрійяру, «інформації стає все більше, а сенсу в ній все менше» [6, с. 95]. Однак, інформація, як правило, завжди змістовна; несе в собі певний зміст, і майже завжди - явно чи неявно - оцінку подій, того чи іншого дії. Подання про комунікації змінилося з появою нових електронних засобів і форм масової інформації, значно розширилося і саме поняття комунікаційної взаємодії.

Пронизуючи весь соціальний простір, що включає свідомість мас, інформація задає напрямок соціальної дії, а разом з ним - соціально значимого поведінки індивідів і спільнот. Тому саме інформаційні комунікації в умовах глобалізованого світу стають одним з найбільш потужних механізмів, здатних не тільки забезпечувати соціальні взаємодії, але і визначати характеристики соціуму.

Сьогодні можна виділити дві основні проблеми, з якими стикається інформаційне суспільство. Перша з них – інформаційний дефіцит. Нерідко, необхідна людині інформація представлена або не в повному обсязі, або

єдиний доступний джерело по конкретній темі вже застарів і не актуальний. Складніше доводиться тим, кому необхідна специфічна наукова інформація. Причини даної проблеми, полягають в неорганізованості електронних баз даних. Друга проблема – надлишок інформації. ЗМІ та Інтернет рясніє інертними, непотрібними даними, багаторазово дубльовані і перекрученими, що ускладнюють пошук необхідних відомостей. Внаслідок чого, пересічному користувачеві стає вкрай складно відбирати частки необхідної інформації з цього загального потоку, що становить певну небезпеку для непідготовленого користувача. Отримавши інформацію, користувач повинен самостійно оцінити її валідність і вирішити питання про довіру з новими відомостями і фактам. Саме в цьому полягає суть критичного мислення, як життєво важливого досвіду в інформаційному суспільстві, яке, однак, не передбачає тільки негативний і недовірливе ставлення до отриманої інформації. У сучасному інформаційному суспільстві для підтримання стабільності та сталого розвитку необхідний діалог на всіх рівнях суспільстві. Розумне, гармонійне поєднання загальнолюдських ідеалів і норм, нормативних принципів діяльності, сприяє конструктивному синтезу цінностей і інновацій, знання і віри, істини і правди і т. д. В ідеалах і нормах повсякденного пізнання містяться морально-світоглядні орієнтири людини, необхідні для підтримки стабільності в сучасному світі. Етичне пізнання повинно ґрунтуватися на принципах єдності блага і істини, особистого інтересу і суспільної користі, розуму і гуманізму, свободи і відповідальності і т. д. ЗМІ щомиті доставляють людству божевільні обсяги інформації, в результаті чого велика її частина залишається незасвоєною соціальним інтелектом. Виникає стан інформаційного перевантаження. Але паралельно з цим існує інша проблема - «інформаційного голоду, нестачі інформації» [11]. Він проявляється в істотному дефіциті якісних знань, які є глибоким відображенням реального буття. Тому інформація низького рівня (реклама

товарів, серіали та ін.), Заповнюючи соціальний простір, витісняє інформацію високого штибу.

За останні 30 років в світі було вироблено більшу кількість інформації, ніж за попередні 5000 років . За даними школи управління в області інформації та інформаційних систем при Каліфорнійському університеті в Берклі, виробництво продукції на друкованих, плівкових, оптичних і магнітних носіях у всьому світі щорічно вимагає з найбільш грубим оцінкам 1,5 млрд. Гігабайт пам'яті. Це відповідає приблизно 250 мегабайтам на кожному людину з живучих на Землі. Згідно з даними агентства IDS, обсяги інформації, що накопичується в світі в цифровому вигляді, за останнє десятиліття збільшувалися щорічно на 60% і до кінця 2010 р складуть астрономічну цифру – 988 екзабайт (1 екзабайт дорівнює 1 тис. Петабайт). Тепер подивимося на цифри по окремих областях життєдіяльності людей, опубліковані американськими вченими: - в світі щодня записується близько 20 млн. Слів технічної інформації; - на землі щодня виходить близько 1000 найменувань нових книг; - за одну годину перед телевізором людина отримує більше інформаційних образів, ніж в доіндустріальному суспільстві. Щотижня видання New York Times містить більше інформації, ніж прочитував за все своє життя середній англієць в XVII-му столітті. Щорічно в американських поштових скриньках виявляється понад 60 млрд. Рекламних листків [14]. Спроби дати грубу оцінку обсягам які впали на людство валовою інформацією виявляються, однак, багато в чому спекулятивними, оскільки в них не враховується якісну відмінність між містять її джерелами, як і їх незвідність один до одного.

Надлишок даних породив інформаційний вибух, про який часто писали в 1980-і роки. Однак з часом цей термін став зникати зі сторінок преси і з усного лексикону, так як в останні роки цей вибух перетворився в

перманентний стан. Чималу роль зіграло тут прискорення в розвитку інформаційних технологій, про який писав Е. Тоффлер і без яких практично не обходиться проектування і використання промислових наукомістких технологій. Слід враховувати і зміни в сучасному інформаційному середовищі, яка стає все більш насиченою повідомленнями. На жаль, лише мала їх частина представлена цінною інформацією. Переважна частина - це непотрібні дані, простіше кажучи – інформаційний мотлох, сміття, відходи. В останні роки зухвало заявив про себе спам як сукупність небажаних, незапрошених електронних і паперових розсилок, які все агресивніше і без відома господарів заповнюють поштові скриньки організацій і громадян. Наведу деякі дані на цей рахунок. Спам завдає суспільству і серйозних фінансових збитків. Для солідної корпорації це сотні гігабайт сміття в рік. Отримання повідомлень спам – це завантаження устаткування, витрати часу на очищення електронної пошти. Адже отримуючи в день 30 - 50 спамерських листів і знайомлячись з ними, службовець втрачає години на пошуки дійсно потрібних листів. Китай оцінює щорічні втрати своєї економіки від спаму в 756 млн. Дол. У всьому світі, за даними дослідницької компанії Terris Research, щорічні втрати становлять 50 млрд. дол.

Надлишок інформації, нездатність з ним впоратися призводять до стресів, стійкого розладу нервової системи, міжособистісних конфліктів, хвороб людини, що привернуло увагу вчених до цієї проблематики. Ключову роль в залученні уваги до цієї проблематики зіграв нейрофізіолог Девід Люїс, фахівець з психології стресу, який написав роботу: «Загибель від інформації: інформаційні перевантаження» (1996 р.). Він ввів у науковий обіг термін «синдром інформаційної втоми», що відображає специфічне психологічний стан людини, що веде до невірних оцінками, умовиводів і до прийняття незадовільних, навіть помилкових рішень. Інформаційна втома викликає необґрунтовані вчинки, нерозумні дії, оскільки мозок знаходиться в стані

тривоги, сильного гальмування і надходить оцінює неадекватно. У цьому стані у людей, особливо у керівників, диспетчерів, виникає нав'язлива ідея, що нова інформація дозволить радикально змінити ситуацію в кращу сторону, а тому поки, до певного часу прийняття навіть важливих рішень потрібно відкласти, що призводить до «аналітичного паралічу». Біда в тому, що інформацію можна отримувати і накопичувати необмежено, між тим як справа стоїть, оскільки механізм прийняття рішень не діє.

2.2 Фреймінг як основа постправди медіа

Поняття «достовірність», «правда», «істина» сьогодні знаходяться в хиткому положенні. Картезіанський скептицизм перетворився в форму радикального заперечення. Постмодерністське «развоплочення» єдиного обернулося філософією спекулятивного реалізму. Поняття «постправда» з'являється як, свого роду, механізм викриття всього, що претендує бути правдою, оскільки правда неможлива в світі тотального винаходу образів. Але це не означає, що місце правди і достовірності не виявилось зайнятим якоюсь грою смислів. Подібно формулою істини без істини, запропонованої Аленом Бадью в «Маніфесті філософії» [5], з'являється формула правди без правди або правди як «напівправди» [5, с. 66]. Поняття «постправда» як характерний для ХХІ століття «режим функціонування сенсу», як «брехня, яка сприймається як правда навіть після того, як була викрита в якості брехні».

Визначення поняття «постправда» часто зводяться до проблеми маніпулювання громадською думкою в різних медіа. У публікаціях соціологів і політологів поняття розглядається в політичному контексті і зв'язується з різними подіями і процесами, які особливим чином оформляються в реальності політичної комунікації. З розширенням каналів комунікації зростає обсяг інформації, що передається численними джерелами, не завжди заслуговують довіри. Центральними для дослідження поняття «постправда» в даному випадку стають проблема довіри до повідомлень в медіа, і проблема достовірності тієї реальності, яка оформляється в даних повідомленнях.

Постправда як режим функціонування сенсу – це зміщення кордону між істинним і хибним, своєрідне подолання даної дихотомії, подолання, кажучи словами Алена Бадью, «метафізичної стихії переконаності» [5] в безумовній істинності чого-небудь, оскільки такої не може бути. За своїм змістом поняття

«постправда», а точніше явище, що характеризується даним терміном, не є ексклюзивним для ХХІ століття, хоч воно і виникло в науковому та публіцистичному дискурсі на хвилі різних політичних подій в 2016 році.

В філософії ХХ століття, а особливо в постструктуралістських теоріях проблема «відсутності», а точніше «підміни» істини стає свого роду лейтмотивом. «Постправда» відсилає нас до теорії симулякрів, запропонованої Ж. Бодрійяром, «Суспільству вистави» Е. Гі Дебора, сингулярної суб'єктивності Ж. Дельоза, антифілософії А. Бадью та іншими теоріями. Культура постправди фіксує онтологічну проблематику достовірності будь-якого способу або повідомлення в сучасному світі, підкреслюючи принципову конструююмого повідомлення, що є за своєю суттю симулякром, а також «криза факту і падіння об'єктивності» [10, с. 54]. У підставі поняття постправда лежить проблематизація достовірності у зв'язку зі стрімким розвитком і розширенням комунікативної середовища. У цих умовах безпосереднє переживання практично повністю відтиснуто в уявлення. Тому дане поняття відноситься не тільки до політичної реальності, а й впливає на культурну, художню та повсякденне. Таким чином, проблема постправди не зводиться до політичного дискурсу та проблеми маніпуляції фактами в ЗМІ. Під питанням виявляється статус факту і специфіка сприйняття і конструювання «реальності» за допомогою медіа.

Парадоксальним чином, умовою постправди є не недовіра, а відсутність усілякого сумніву, яке також властиво природної установці свідомості. Таким чином, можна припустити, що коріння постправди розташовуються в повсякденному житті, сприйнятті, фонових практиках, способах комунікації і поширення суджень. Тут важливо враховувати логіку масової культури, в якій «істина, цінність і кліше виявляються практично нероздільні» [2, с. 12], а також особливості сучасного повсякденного «фоновій» комунікації і «фонового» споживання. «Масове суспільство наповнене стереотипами,

образами безперервно діючої нерефлексивній повсякденності, до якої причетний кожен» [10, с. 12], але при цьому все вище перераховане, будучи виставлено в образі «створюють відчуття тотальної фальші, симуляції, обману» [10, с. 13]. Постправду в даному контексті можна охарактеризувати як відтворення в образі стереотипів повсякденності. Існування сенсу в режимі постправди парадоксально. Це пов'язано з тим, що масовому суспільству більшу частину часу властиво мислення поза критичної, художньої або наукової установки, а саме повсякденне мислення. Але повсякденність неоднорідна і не зводиться до однозначних «раз і назавжди» зафіксованим приписами і нормам. Навіть стереотипам властива деяка мінливість, яка приводиться в рух не тільки глобальними історичними та культурними змінами, але і локальним щоденним взаємодією між людьми, групами, речами. При цьому повсякденне життя з розвитком медіа також все більше йде в область уявлення і переживає медіатизацію (соціальні мережі, відеохостінги і т.п.). Цій темі сьогодні присвячено багато досліджень в сфері філософії культури і соціології. Вигадка розчинений в реальності повсякденного життя, яка є багатошаровою структурою, наповненою різними смислами: ідеологіями, мораллю, соціальними статусами, ролями і приписами. Повсякденність, як і сама реальність, стає чимось непевним і невизначеним в своєму онтологічному статусі. Чи не залишається жодної іншої соціальної реальності, крім зображуваної.

Постправда проблематизує сам статус факту і поняття «реальність». Недовіра до репортажних та документальних образів породжує реабілітацію художньої істини. Повернення до повсякденної реальності через переописування і конструювання – важлива тенденція сучасних художніх практик. Ще одна тенденція – це реабілітація буденного, суб'єктивного досвіду через визнання цінності суб'єктивної щирості і «оголення життя» як вона є насправді, без ідеологій [9, с. 55]. У культурі постправди співіснують

одночасно визнання істини афекту і принципове недовіру офіційної інформації, повідомленнями ЗМІ, усього, що за своєю формою претендує на статус «правди», статус достовірного зображення дійсності. Звідси виникає реабілітація художньої мови, здатного поставляти істину в умовах «відсутньої істини».

Ключовим для розуміння комунікативної природи постправди є поняття «медійний наратив», який включає в себе факти та зв'язуючі їх інтерпретації. Таким чином, постправда є комунікативний процес, який породжує наратив, де окремі факти і аналітичні висновки мають в ньому менш переконливу силу, ніж готові інтерпретації, які пропонують більш-менш цілісну картину світу, яка резонує з уже існуючим особистим переконанням споживача. Сучасні медіа є незаангажованим майданчиком тільки як кришталева мрія ідейного борця, який наполегливо продовжує будувати свою «антиутопію», де псевдоборотьба виступає не більш ніж карнавал й танець на вигаданих барикада, як щось архаїчне. Зовні постправда має багато спільного з пропагандою, завдання якої – «дати інформацію в обсязі, необхідному для того, щоб суспільство прийнять рішення, заплановане цієї пропагандою». Але на відміну від пропаганди, постправда існує при наявності альтернативних джерел інформації, коли у інфоюзера дійсно є можливість, «вибудовувати своє споживання інформації навколо власних думок». Подібно фейку, що визначаються зазвичай як підроблений медіапродукт, постправда виявляється можлива завдяки упередженості людської поведінки, яка шукає підтвердження існуючим віруванням і переконанням. Але на відміну від фейків, які в принципі можна спростувати, постправда насилу піддається спростуванню, навіть якщо фейки є її інструментом – міцно вбудовані в наратив, що володіє самоцінністю.

Фейкові новини органічно вписуються в концепцію пост-правди. Пост-правда, названа в 2016 році «словом року», згідно з Оксфордським

словником, описує або позначає обставинні, при яких об'єктивні факти є менш важливими при формуванні громадської думки, ніж заклик до емоцій та особистих переконань. Феномен доби постправди, звичайно, ширше, ніж зазначено у визначенні в Оксфордському словнику. Де йдеться лише про конфронтації імпульсивного (під впливом емоцій) політичної поведінки і раціонального (аналіз фактів), але дане явище досліджено досить давно. Тим часом, експерти в галузі аналізу електоральних процесів відзначають, що в згаданих і деяких інших випадках виборці поводяться не по моделям відомим політології. Що дає підстави міркувати про серйозні зміни у відносинах суспільства і влади, які є симптомами спостерігаються аномалій. До поясненню цих змін практична політологія підходить за допомогою аналізу і виявлення моделей стратегічного голосування на виборах. Під ним розуміється вибір найбільш прийняттого кандидата (партії) з певних міркувань, а не переважного. Важливо відзначити, що виборець не керується громадськими, економічними, професійними та іншими інтересами, не голосує за вподобаний образ, а використовує стратегію, яка пов'язана з його особистими переконаннями.

Пост-правда сьогодні це така деструкція і трансформація соціальної і політичної реальності, при якій відбувається інверсія семантики відбувається, виникають когнітивні ілюзії, поширюються «псевдоновини», творець яких не несе за це ніякої відповідальності, а переслідує певну мету і корелює їх з емоційним настроєм цільової аудиторії. В епоху постправди, розмиваються межі між правдою і брехнею, істина втрачає свій аксіологічний статус, а дезінформація використовується як ефективний засіб впливу і маніпулювання громадською думкою. Феномен інфоприводів виявився занадто безконтрольним для сьогоднішнього юзера, який наполегливо переконаний що саме він все ще на чолі паровоза (який до речі нікуди не їде). Фреймінг в медіа є спекуляцією і паразитування певних знань для нав'язування аудиторії

тієї чи іншої точки зору на спірне питання і для управління подальшими рішеннями. Таким чином в кінцевому підсумку ми отримуємо управління очікуваннями цільової групи з приводу подій, а також фіксацію соціальних смислів. Сприйняття значущості будь-якої проблеми залежить від структури наративу. У розробці концепції фреймінгу як процесу, в основі яких лежать когнітивні схеми. Саме постійна гонка за першорідним хайпом викликав стан необхідності відчуття знаходження обізнаності в інформаційному контексті перспективи якої пророкує латинський комунізм і райські сади.

Важливість цього виявлення не потребує детального розгляду в силу своєї безпрецедентної релевантності сьогодення. Фреймінг представляє події як зіткнення моральних принципів або базових цінностей суб'єктів. Відсутність або нездатність впливу на ситуацію, що склалася тільки підтверджує той факт що сьогодні ми перебуваємо в тотальній залежності від інформаційного середовища в загальному і вкидань зокрема. Вже сьогодні людина показує всю свою нездатність контролювати інфопотік який через нього проходить, але ж тут навіть і мови не йде про те, щоб їм самому управляти. Умови, в яких, позиція домінує над фактом, є базовою умовою для виникнення феномена медіа як руки царя Мідаса.

Медіафреймінг є важливим інструментом для ефективного подання щодо складних питань в доступному для аудиторії вигляді, оскільки експлуатують загальноприйняті когнітивні схеми. Висуваючи на перший план конкретні параметри оцінки події або ситуації, медіафреймінг впливає на оцінку аудиторією його причин і наслідків, а також підштовхують споживачів інформації до специфічних дій.

Тотальна інтоксикація інформацією – це СНІД XXI століття при якому руйнівні процеси вже запущені. Технократський розум цілком занурений в механіку матеріальної складової нашого світу. Матеріальні фрейми підкреслюють економічні наслідки, проблемні дають пропонованим

альтернативам раціональне пояснення, а стратегічні акцентують увагу на егоїстичності суб'єктів, які не стільки вирішують соціальні проблеми, скільки конкурують один з одним. Медіатехнології активно займаються продукуванням «альтернативних фактів» і створенням емоційно-вражаючих медіаефектів, що призводить до витіснення раціональних компонентів з масового сприйняття пропонованого медіаконтенту. Дискурс постправди націлений на експлуатацію стереотипів і шаблонів масової свідомості, культивує найбільш ниці забобони на догоду своєрідно зрозумілим «національним інтересам», діє у відповідності із заданими політичними установками.

2.3. Цифровий етикет або хрестовий похід проти фейків

Сучасне суспільство, в силу особливості функціонування своїх інститутів, робить комунікацію в певному сенсі обов'язковим процесом, незалежно від того, яка її аксіологічна цінність для конкретного суб'єкта комунікації. У цьому сенсі умовний поділ комунікації на справжнього і несправжнього бачиться цілком логічним, проте критерії виділення справжності комунікації слід переосмислити в новому ключі.

З нашої точки зору, поняття «фейки» в широкому сенсі можна розвести на дві категорії: матеріальні і нематеріальні. Матеріальних фейк можна віднести підробки брендів, технологій, ліків, творів мистецтва і т. д. До нематеріальних - підроблені, фальшиві, неправдиві новини, які навмисно поширюються в соціальних медіа (соціальних мережах, месенджерах), за допомогою інтернет-ресурсів і в деяких засобах масової інформації. Також до нематеріальних фейк можна віднести фейковий акаунти в соціальних мережах, змонтовані фото- і відеозображення і т. Д. В рамках цієї статті ми

будемо розглядати нематеріальну фейковий інформацію або інформаційні фейки.

Якість комунікації в мережевому просторі різко відрізняється від якості офлайн комунікації. Передплатники або фоловери не є повноцінними агентами комунікації в звичному розумінні. Мережевий простір дає можливість реєструвати фейкові (помилкові і анонімні) акаунти, займатися мультиводством (використовувати множинні акаунти, створюючи ілюзію безлічі діючих суб'єктів мережевої комунікації), видавати себе за іншу людину або зовсім деперсоніфікувати сторінку (редагувати аккаунт без використання особистих даних таким чином, щоб його не можна було співвіднести з конкретною людиною). Є кілька чинників, які радикально змінюють якість комунікації в мережі і підвищують рівень її конфліктогеності:

1. Відсутність фізичної взаємодії зі співрозмовником. Це дозволяє суб'єкту бути, з одного боку, більш різким, але з іншого – більш відкритим і щирим – незалежно від того, наскільки він агресивний, користувачеві, на перший погляд, нічого не загрожує. Крім того, ця особливість, анулюючи деякі правила офлайн-етикету, зміщує фокус комунікації з соціальних статусів суб'єктів на сам предмет комунікації.

2. Не лінійність хронології бесіди. Це дає можливість співрозмовнику «взяти паузу», позбутися від емоційного забарвлення комунікативного акту, запастися фактичними доказами правоти своєї точки зору і краще продумати особисту позицію. Однак відсутність стійких правил цифрового етикету нерідко призводить до того, що повідомлення в соціальних мережах або месенджерах можуть кілька днів або навіть тижнів залишатися без відповіді. Оскільки сучасний темп життя вимагає швидкого прийняття рішень, такі затримки в комунікації можуть негативно позначитися на політичній або

економічній діяльності, а також на інших процесах, що протікають в офлайн-просторі.

3. Деперсоніфікація аккаунта. Існує досить стійка група користувачів, яка вважає за краще спілкуватися в мережі тільки з тими, хто відомий їм по офлайн-простору. Разом з тим, значна частина інтернет-користувачів, розуміючи складність, а часом і неможливість достовірної верифікації особистості співрозмовника, навпаки, насолоджується анонімним спілкуванням.

Найбільший інтерес у вивченні інтернет-комунікації є те, як цифрове простір позначається на інформаційний метаболізм користувачів. Інтернет дає швидкісний доступ до будь-якої інформації, і, як наслідок, в мережевому суспільстві втрачається цінність ерудиції і начитаності, зникає необхідність тримати в пам'яті багато інформації – адже практично будь-яку відповідь можна отримати через пошукові системи за короткий період часу. Це породило в Інтернеті культуру «пруф», або «пруфлінк» (від англ. «Proof link» - підтверджує посилання), – всіляке висловлювання повинно бути оперативно підтверджено посиланням на авторитетний ресурс; зростає цінність цитування. Сформована «культура пруф» передбачає, що абонент не буде довіряти вам просто так, поки ви не представите відповідні докази. Можливість швидкого обміну в Інтернеті гіперпосиланнями на необхідні джерела робить процес надання доказів – «пруф» – досить простим і оперативним. Саме тому вимога «пруф» є поширеним елементом у будь-якій мережевій дискусії, а формується цифрова етика зобов'язує досвідченого користувача заздалегідь надати «пруфлінк» по всім дискусійним аргументів, які він збирається продемонструвати опонентові, що дозволяє знизити конфліктогеність в діалозі співрозмовників. Ця особливість зачіпає, головним чином, питання фактологічного характеру і є істотною перевагою онлайн-дискусії в порівнянні з дискусіями в офлайн-просторі. У процесі

фізичної бесіди з людиною в режимі реального часу нам не доводиться очікувати від опонента, що він з точністю перерахує всі джерела, факти з яких він нам приводить. Саме тому дискусії в фізичному просторі часто зводяться до риторичним оборотами, на кшталт «читав в одній книзі, потім покажу». Специфіка людського спілкування закономірно призводить до того, що, за винятком самих скрупульозних співрозмовників, наш опонент, швидше за все, в найближчому часі забуде про дискусії і не зажадає від нас доказів. Це, в свою чергу, може стати підставою для дискурсивних маніпуляцій, таких як посилення на неіснуючі джерела або вигадані факти, зручні для підтвердження своєї позиції. Таким чином, в фізичному просторі питання брехати або не брехати визначається чесністю співрозмовника або його страхом бути викритим у брехні.

Слід зазначити, що поширення інформаційних фейків прямо пов'язане з використанням маніпулятивних (засновані на наміри джерела інформації) або резонансних (спрямовані на реакцію одержувачів повідомлення) комунікативних технологій, які орієнтовані на роботу з великими групами людей, наприклад, представниками цілих регіонів. В основі обох технологій лежить робота з уявленнями, які вже існують в масовій свідомості (соціальні стереотипи). Маніпулятивна технологія - це завуальоване і свідомий вплив адресанта на адресата за допомогою спеціально відібраних і заздалегідь підготовлених образів. У їх якості можуть використовуватися засновані на масових уявленнях (соціальних стереотипах) образи людей, компаній, предметів, ідей. При цьому такі уявлення можуть відрізнятися в залежності від географічної, соціальної, гендерної приналежності адресата. Подібні образи завжди працюють на мету, яку ставить перед собою джерело даної комунікації. Образ створюється шляхом посилення і перебільшення одних властивостей об'єкта і мінімізації або ліквідації інших в залежності від

завдання, яке вирішує говорить. В результаті адресат відчуває інформаційно-психологічний вплив і виявляється дезорієнтованим.

Культура комунікації в онлайн-просторі мінімізує подібні стратегії. Незалежно від того, наскільки чесним є суб'єкт сам по собі, його слова не будуть нічого означати до тих пір, поки він не призведе переконливі докази. В деякій мірі це цифровий примус до правди, побудований на принципі тотальній верифікації інформації, яка можлива тільки в цифровому суспільстві. Якщо говорити про проблеми цифрової етики, здатної мінімізувати конфлікти, слід зазначити, що в сучасному інтернет-співтоваристві формується цілий ряд правил хорошого тону для інтернет-користувачів. У побут навіть увійшло нове слово «нетикет». Цей процес є природним і очікуваним з тієї причини, що висока конфліктогеність інтернет-комунікації не сприяє її продуктивності. Серед ряду дослідників в області комунікації була популярна ідея про те, що допустимим в Інтернеті є те, що прийнятно в офлайн. Однак цей підхід багато в чому невиправданий вже хоча б тому, що цифрове простір являє собою особливе середовище, формує нові соціокультурні процеси. Для будь-якого дискурсивного простору справедливо, що правила комунікації визначаються і легітимізуються учасниками комунікації. Як відзначав Ю. Хабермас, «та чи інша норма лише в тому випадку може претендувати на значущість, якщо все, до кого вона має стосунок, як учасники практичного дискурсу досягають (або могли б досягти) згоди в тому, що ця норма має силу» [38, с. 104]. Все це означає, що етика комунікації в мережі має бути іншою, відмінною від офлайн-етики комунікації. Але вона повинна бути.

Необхідно відзначити, що фейки виникають тоді, коли в інформаційному просторі відчувається брак фактів. Найчастіше фейки виникають на тлі виникнення ситуацій в першу чергу пов'язаних із загрозою для життя, благополуччя або достатку. На думку дослідника Дж. Уолтера,

поширення чуток, а, отже, і фейків, сприяють такі чинники: неповнота вихідної офіційної інформації; розбіжність офіційної інформації та інформації, яку поширюють неофіційні джерела; виникнення сумнівів у аудиторії внаслідок появи неправдивої інформації; наявність закритої для простих громадян інформації; затримки в прийнятті рішень відповідальними органами через важливість питань, що розглядаються; наявність серйозних організаційних проблем тощо. Перш ніж почати боротьбу з фейк, необхідно проаналізувати причину виникнення чуток, джерела і масштаби їх поширення. Потрібно оперативно представити повну і достовірну інформацію щодо проблеми як в засоби масової інформації, так і в соціальні мережі, месенджери, які є основним джерелом вкидання фейків. Також можна заручитися підтримкою лідерів думок, які можуть вплинути на формування громадської думки. Необхідно відзначити, що принципи боротьби з поширенням недостовірної інформації через засоби масової інформації, соціальні мережі і месенджери дуже схожі. Найпростіший спосіб мінімізувати обсяг поширюваної фейкової інформації – наповнити інформаційний простір офіційними даними. Велике значення в цьому випадку набуває форма подачі інформації, яка не повинна сприйматися як чужорідна, штучна, інакше такі повідомлення не будуть користуватися довірою у аудиторії. Також до роботи можна підключати такий відомий в рекламному бізнесі вид просування в соціальних мережах, як використання цільової реклами. Головне, щоб ця робота велася в постійному режимі, і її результатом було наповнення інформаційного простору коректної інформацією щодо подій. Ще один можливий спосіб відповіді на поширення фейкової інформації – це відсутність реакції на неї, якщо це є доцільним і дана інформація не несе потенційної шкоди. Як правило, обговорення загасає протягом тижня, якщо неправдива інформація «не живляться» новими новинами. Якщо ж вкидання фейків все-таки стався, то необхідно зайнятися

їх спростуванням шляхом поширення розгорнутої достовірної інформації. Причому починати потрібно з тих же майданчиків, на яких почалося поширення фейків. Малоймовірно, що спростування фейк, який набрав популярність в соціальній мережі Facebook, буде ефективним через міські ЗМІ.

Але існує й інший підхід до розвитку інституту боротьби, який представляє великий інтерес за рахунок свого неординарного підходу до створення культури протидії неправдивої інформації – «дроги» (DROG), легальна фабрика вигаданих новин в Європі, що знаходиться в Гаазі. Ключова особливість полягає в тому, що DROG не просто створює фейковий новини і публікує їх в мережі, але і вчить інших, як їх створювати. «Компанія створена для того, щоб навчити людей розпізнавати помилкові новини. Клікнувши, користувач переходить не на статтю, як очікував, а на сайт «дроги». Там йому пояснюють, що все, що він прочитав, – брехня, і пропонують більше дізнатися про прийоми дезінформації, які сьогодні застосовуються в Мережі» [32]. Далі процитую Руурд Оостервуда, творця «дроги»: «Підштовхуючи людей читати наші вигадки і пояснюючи їм, що з цими новинами не так, ми даємо читачам, скажімо так, «шосте чуття». Воно їм знадобиться, коли вони зустрінуть аналогічні новини в іншому місці».

Висновки до другого розділу

Наведений вище аналіз можливих класифікацій фейкових новин наочно демонструє небезпеку, яку представляє собою цей медіафеномен в сучасних умовах розвитку інформаційних технологій. Образно кажучи, неконтрольоване поширення фейкових новин здатне провокувати свого роду «інформаційні теракти» величезної руйнівної сили. Усвідомлення негативних аспектів цього явища спонукає соціальні і державні інститути до пошуку механізмів фільтрації фейкових вкидань.

Дефіцит і надлишок інформації – поняття, що характеризують різні явища. Незважаючи на тривіальність цієї думки, її треба уявляти собі чітко, щоб, щонайменше, уникнути непорозумінь і не плодити висловлювання, що не мають відношення до дійсності. Часто ставиться набило оскому: «Хіба можливий дефіцит інформації в умовах її надлишку?». З формально-логічної точки зору в судженні про достаток наявної в розпорядженні людини інформації та постійному інформаційному дефіциті порушується закон тотожності. Тому необхідне пояснення. Коли ми розмірковуємо про дефіцит інформації, ми маємо на увазі тільки цінну і корисну інформацію, без якої неможливе вирішення конкретних проблем. Якщо вона в дефіциті, звідки візьметься її надлишок? Звичайно, існують невичерпні масиви фрагментарної, помилкової, дезорієнтуючої інформації. Але яке відношення вони мають до цінної інформації, а в кінцевому підсумку до конкретної справи? Проблема дефіциту і надлишку інформації в суспільстві в усі часи вирішувалася в основному за допомогою відомого методу проб і помилок. Мало що змінилося сьогодні, і розраховувати на радикальну зміну ситуації в доступному для огляду майбутньому навряд чи можливо. Процеси йдуть спонтанно всередині суспільства і практично їм не регулюються. Іншими словами, суспільство, як і багато природні явища, розвивається на основі самоорганізації, конституювання і функціонування якої в свою чергу

визначається інформаційними процесами. І якщо з точки зору дефіциту і надлишку внести в них зміни, які в силу крайнощів позначених явищ неминуче придбають революційний характер, то це не тільки порушить зміст інформаційної складової, а й гомеостаз всього соціального організму, що допустити не можна.

У сучасних умовах людина не повинна ставно або хтиво вживати інформацію у вигляді відомих видовищ, розваг (показ топ моделей, бойовиків, еротики і т.д.) по ЗМІ, Інтернету або більш напружених, але з психологічної точки зору захоплюючих дух комп'ютерних ігор, миттєво пролітають і мало що означають відеостроки без коментарів, забійних даних про трагедії або жорстких урядових повідомленнях і т. д, в цілому хиткою сукупністю відомостей, народжуваних, перш за все, невичерпним віртуальним світом. Він повинен вчитися працювати з найрізноманітнішими даними, формувати індивідуальний методологічний інструментарій на базі несуперечливого логічного відбору відомостей, повідомлень, всебічного «просіювання» і аналізу даних, їх критичних оцінок, що дозволяють як при дефіциті, так і надлишку інформації міцно стояти на ґрунті реальних подій і відповідно надходити. Це не проста справа, але воно переросло в необхідність і стосується тепер по суті кожного громадянина планети. Рішення про правдивість інформації залишається тільки за конкретним читачем. Стає важливим ставлення читача до окремих явищ, місця дії і особистостям в статті, і, що не менш важливо, сприйнятливості і схильності або до критичного ставлення до інформації, або до її приймання без верифікації.

РОЗДІЛ 3. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

3.1. Терористичний перформанс через призму медіа вірусу

У сьогоденні світі феномен тероризму - один з найбільш характерних ознак сучасності, є об'єктом пильного вивчення різних галузей науки, таких як соціологія, політологія, юриспруденція і багатьох інших, безсумнівно, включаючи і культурологію. Таким чином, тероризм досліджується як окреме явище в сфері правових, соціальних, політичних і навіть моральних відносин, і кожна наука чи організація (оскільки тероризм також є предметом практичних досліджень різних силових і інших відомств) має уявлення про даний феномен лише з точки зору своєї діяльності і обмежується своєю областю знання. Можна припустити, що найбільш об'єктивне сприйняття явища дає його оцінка через призму культури, оскільки саме через неї людина усвідомлює це явище з урахуванням багатьох кому там, таких як політичний, етичний, релігійний, соціальний та багато інших. У зв'язку з таким широким ареалом існування даного феномена, і при цьому вузького фокусу з боку різних точок зору, складно привести відразу прийнятне для всіх визначення даного багатостороннього явища, і слід почати з перерахування набору основних ознак тероризму.

По-перше, це система насильницьких дій, що володіє політичною і соціальною мотивацією. Другою ознакою тероризму є здійснення насильства з метою створення атмосфери жаху, страху, пригніченості і напруженості в суспільстві. По-третє, відмінною рисою тероризму є відсутність будь-яких зв'язків з принципами, правилами, логікою і звичаями проведення військових, поліцейських та інших силових заходів. По-четверте, насильство в рамках терористичних актів, як правило, застосовується безпосередньо в відношенні

не тих осіб, на яких спрямована агресія з метою надати потрібну терористам вплив. Не в останню чергу слід виділити і публічний характер терористичної діяльності, без якого вона не могла б існувати як такої масштабної проблеми. Слід зазначити, що мають місце суттєві відмінності між такими на перший погляд синонімічними поняттями, як «терор» і «тероризм». У перекладі з латині слово «терор» дослівно перекладається як страх чи жах і позначає систематичне всеосяжне насильство як один із способів відтворення тоталітарного режиму. Власне терор - це політика і практика, здійснювана офіційними, державними структурами для зміцнення існуючого режиму і збереження влади. А що стосується тероризму - це публічно реалізовані нелегальними терористичними організаціями або індивідуумами загальнонебезпечні дії або погрози, спрямовані на залякування органів влади, громадянського суспільства або окремих соціальних груп, з метою впливу на прийняття якого-небудь рішення або відмова від нього в інтересах терористів. Різниця між цими двома явищами полягає в тому, що терор виступає однією з сумнозвісних державних практик, що мають численні приклади реалізації в різні історичні епохи, в той час як поява власне тероризму в тих масштабах, які це явище прийняло в останні десятиліття, зобов'язана недавнім змінам в навколишньому світі. Тероризм сьогодні - явище, багато в чому породжене глобалізацією. Глобальний тероризм носить публічний характер і здатний як настільки широкомасштабне явище існувати лише в віртуалізувати інформаційно-орієнтованім просторі. Глобалізація є болючим, травмогеним процесом, акти тероризму і насильства є реакцією на травматичні події або ситуації, які він визначає як стан напруги, пов'язане з конкретними соціальними змінами. Розвиток глобалізації має на увазі інтеграцію національних економік, уніфікацію національних історій, приведення до спільного знаменника цінностей кожної культури. Глобалізація нерозривно

пов'язана з розвитком культури споживання і такими поняттями, як «масова культура» і «масова людина».

Французький філософ Жан Бодрійяр у багатьох роботах говорить про те, що ідеї ліберальної глобалізації насправді реалізуються в формі глобалізації поліцейської, що має на увазі під собою прагнення до тотального контролю, заснованого на страху за безпеку. Поряд з авторами, чиї ідеї були представлені вище, Бодрійяр пише про те, що тероризм є природною реакцією культури на глобалізацію. «У всіх промовах з приводу терактів і у всіх коментарях опускається укладений в цю подію катарсис, і засліплення, їм викликане. Моральний осуд, організація священного союзу проти тероризму - реакція співмірна чудесному радості, укладеним в спогляданні руйнування світової мощі, більше того, спогляданні її саморуйнування, видовище самогубною краси ». Бодрійяр говорить про те, що тероризм знаходиться всюди, подібно вірусу, в душі кожної сучасної людини. Філософ стверджує, що більше немає демаркаційної лінії, яка дозволила б його позначити, тероризм знаходиться всередині самої культури, яка бореться проти нього.

Інформаційний тероризм передбачає прямий вплив на психіку і свідомість людей з метою формування потрібних думок і суджень, певним чином напрямних поведінку людей і не залишають можливостей для критичної оцінки одержуваної інформації. Особливістю інформаційного тероризму є вплив не за допомогою будь-яких маніпулятивних технік, а шляхом подання відповідного великого обсягу насаджуваної інформації. В арсеналі інформаційного тероризму є безліч інструментів, починаючи від публічних виступів політиків світового рівня і закінчуючи розповсюдженням чуток серед населення. Одним з видів і одночасно інструментом інформаційного тероризму є медіатероризм. Медіатероризм - цілеспрямоване,

планомірне, систематичне використання можливостей засобів масової інформації для створення і тиражування почуття страху (жаху, занепокоєння, тривоги) і поширення його в інформаційному просторі з метою маніпулювання суспільною свідомістю. Засоби масової інформації, бажаючи того чи ні, додали насильства всесвітнє звернення. Медіа підготували для тероризму віртуальний простір, який є ареною для здійснення впливу на реальний світ. Ще раз хотілося б відзначити, що терористична діяльність здійснюється не тільки знаходяться поза законом злочинними організаціями та індивідами, а й державою (системою). Будучи потужним інструментом управління навколишнім світом, медіатероризм оперує низкою найбільш часто використовуваних образів, що надають потужний вплив на сприйняття і поведінку об'єктів впливу. Серед цих образів особливо виділяються віруси, і на них варто звернути увагу як на універсальний концепт. Взагалі, останнім часом стали популярні спроби пояснити процеси розвитку суспільства через призму нескінченної низки вірусних мутацій

В даному випадку цікаво те, що найчастіше біологічні та комп'ютерні (виробляють збої апаратури) віруси стають головними героями повідомлень засобів масової інформації та творів масового мистецтва (особливо, західних кінофільмів), які, в свою чергу, є Медіавірус (термін, введений Дугласом Рашкофф) [38]. Медіавіруси, одні з основних інструментів медіатероризм, мають величезну владу і виробляють медіаподії, що викликають справжні соціальні зміни. Як вже було зазначено, вони поширюються в інформаційній сфері за таким же принципом, що і біологічні віруси в живому організмі, і відтворюються, вводячи в інфосфери свій концепт у формі ідеологічного коду, впливаючи на психіку реципієнтів і, отже, культуру в цілому. Таким чином, можна говорити про те, що сучасні цінності сприймаються через призму естетичного психозу, багаторазово посиленого широким поширенням ЗМІ, які активно використовують свої вірулентні можливості. А з огляду на

те, що ми існуємо всередині культури небаченого розширення тіл і умів знаками і образами, не дивно, що вона відтворює і найпотужніші віруси. Найбільш показово тема вірусів представлена в сучасному західному кінематографі, щорічно випускає на екран кінокартини, що представляють в тому чи іншому вигляді бій з будь-якої вірусної інфекцією і підспудно інфікуючи свідомість аудиторії штамами страху, підозри і напруженості.

Теракт 11 вересня, як би це викривлено не звучало, є по Бодрійяру, подією, яка деконструє євроатлантичну політичну і цілому цивілізаційну раціональність. 11 вересня немов би описує її межі. Зараз ми розберемо його вплив на рівні медіа-вистави. Яким же чином воно впливає на цьому рівні? Його вплив перш за все пов'язано з тим – і на це, за Бодрійяром, і, ймовірно, і зробили ставку терористи – полягає в тому, що в тому, що він не зможе бути сприйнято як того, чим і він і є – негативним ефектом глобалізації, а буде віртуалізовано негайно ж в момент своєї появи, що буде означати його зникнення як подія (реального) і як наслідок – компрометацію євроатлантичної глобальної політики. Щоб правильно зрозуміти віртуальність теракту 11 вересня, необхідно спочатку звернутися до описаного Бодрійяром образу війни в Перській затоці 1990-1991 років. Атака 11 вересня є, за словами Бодрійяра, реверсією останнього. У своїй знаменитій праці «Війни в Затоці не було» Бодрійяр виходить з того, що справжньою метою війни в затоці була демонстрація глобального технологічного і морального домінування США (що було актуально в ситуації падіння СРСР), для реалізації якої вторгнення Саддама Хусейна до Кувейту виявилось лише випадковим приводом. Американці знищують будь-яку можливість фактичної війни (якщо не брати до уваги бомбардувань, які забрали життя більш ніж двох тисяч чоловік) спочатку деморалізуючи іракців своїй переважній військово-технічній і союзницькій міццю, так, що ті взагалі не вирішуються дати їм будь-якої збройну відсіч, і потім конструюють штучний

(політико-ідеологічний) образ війни: агресор надає запеклий опір, але в підсумку виявляється зломлений – іракські війська залишають територію сусідньої держави: справедливість і мир торжествують. Недарма Війна в Затоці увійшла в історію під ім'ям «телевізійна війна». Це і є, по Бодрійяру, глибший сенс «чистої» або «нульовий» війни – за задумом американських чиновників війни з мінімальними втратами серед військ західної коаліції, але в дійсності є війною відсутньої, віртуальної. Ця віртуальна війна є приклад того, що Бодрійяр називає «симулякром». З поняттям симулякра і логікою симуляції Бодрійяр пов'язує долю всього європейського ratio. Симулякр – це знак без референта, тобто того предмета, речі, до якої він повинен відсилати. Симулякр – це знак, що відроджуються значення в той момент, коли зникає його референт. Звідси – відмінність між симуляцією і репрезентацією. Симуляція виходить з «радикальної неґації знака як цінності, з знака як реверсії, з умертвіння всякої референтності. У той час як репрезентація намагається абсорбувати симуляцію, інтерпретуючи її як помилкове, пошкоджене уявлення, симуляція охоплює і зламує всю структуру репрезентації, перетворюючи подання до симулякр самого себе». За Бодрійяром, спочатку панувала репрезентативна модель культури, платонівська за своїм походженням: є істина, яка виступає в якості «вічного» референта і знаки, що підрозділяються на копії або подібності - «правильні» відображення цієї істини – і власне симулякри – її помилкові, спотворені відображення. Але в сучасну епоху вона була заміщена симулятивною моделлю культури, що визначається зникненням референта, в результаті якого залишаються одні тільки симулякри, безперервно продукують самі себе. Бодрійяр доводить, що все майже п'ятсотлітнім розвиток європейської культури (починаючи з XVI по XXI століття) у всіх її іпостасях було повільної дисипації референта (якщо спочатку в XVI столітті воно ще існувало в якості природи і Бога, то пізніше, вже до XX століття було

повністю втрачено). З цього моменту розвиток все європейської цивілізації стало, по Бодрійяру, асоціюватися з процесом симуляції. У зв'язку з позначеної проблематикою ми в першу чергу обговоримо логіку медіа-симуляції.

Медіа-симуляція є симуляція події, його штучне моделювання засобами ЗМІ, яке може бути його з нуля, або тотальної модифікацією події, даного в якості феномена. Так, перетворення якогось незначного факту в подія є симуляцією останнього. Однак головне форма медіа-симуляції – це симуляція «реального часу». Ось чому «вища» форма медіа-симуляції – це прямий ефір. У прямому ефірі ми начебто має справу не просто з подією, але з чимось більшим, зі свого роду гіперподією, в тому його вигляді в якому воно ніколи не може бути дано фактично – спостережуваним одночасно з різних перспектив, що включають в себе дрібні подробиці, численні інтерпретації і завжди даних тут і зараз.

Бомбардування іракської військової інфраструктури літаками Stealth, підбиті такни іракської армії які пішли в пісок, палаючі нафтові свердловини, які залишили відступаючі іракські війська – все це, за Бодрійяром, симулякри реального часу. Ми бачимо масу відео і аудіозаписів, фотографій, репортажів, прямих включень, коментар з місць подій – все те, що нібито дозволяє зафіксувати подію в актуальною тривалості і з різних точок зору: «... то, що ми переживаємо в режимі реального часу, це не подія в натуральну величину (точніше сказати образ події в віртуальну величину), а споглядання розкладається події і викликання його духу («спіритизм інформації»: подія, ти тут? Війна в Затоці, ти тут?) через коментарі та тлумачення в багатослівних телешоу балакучих голів , що лише підкреслює відсутність будь-якого образу, відповідного нереальності цієї війни». За Бодрійяром, немає «справжнього» образу війни в затоці, оскільки свідомо знищені її можливості як події (антагоністичного протистояння визнають один одного

сторін) – таким могли вважатися хіба тільки що репортажі журналіста Пітера Арнетта про загибель мирного населення Іраку в результаті американських бомбардувань. І в цьому плані, будь інфопривід (серед яких перевага віддається більш «реалістичним» аудіовізуальним образам), пов'язаний з присутністю США в Кувейті та Іраку, виявляється значущим в процесі штучного моделювання війни. Перейдемо тепер до обговорення вже теракту 11 вересня. Як вже було сказано, образ атаки на ВТЦ і Пентагон слід мислити в порівнянні з образом Війни в Затоці. В обох випадках ключову роль відіграє симулятивний медіа-образ, але якщо у випадку з Війною в Затоці він спрямований на те, щоб моделювати відсутнє подія, то в другому - на те, щоб стерти подія присутнє.

Отже, за Бодрійяром, бомбардування Нью-Йорка має місце в якості символічного події, якому Захід не силах що-небудь протиставити. За Бодрійяром, надати теракту символічний сенс і було головне завдання терористів: «Ні в якому разі не атакувати систему, виходячи зі співвідношення сил. Це уявне (революційне), нав'язане самою системою, яка виживає тільки за рахунок того, що змушує тих, хто її атакує, вести бій на завжди належить їй території. Замість цього перенести боротьбу в символічну сферу, де основними правилами є виклик, реверсія, підвищення ставок... Кинути виклик системі у вигляді дару, на який вона не зможе відповісти інакше як власною смертю або власним катастрофою». Що тут намагається сказати Бодрійяр? Про те, що Захід порушив символічний обмін, що є для більшості невестернізованих або декларативно вестернізованих товариств справжнім злочином. Порушення символічного обміну, обміну агоністичної переваги, полягає в тому, що дар однієї зі сторін, вироблений в умовах цього обміну, виявляється таким, що його принципово неможливо повернути. Дар, який унеможливорює контрдар. Цим даром власне і є західні цінності: демократія, права особистості, вільний ринок, технології та інше. Цей дар

можна тільки прийняти, але немає нічого, що могло бути запропоновано на нього в обмін, тобто щось було б йому еквівалентним, але при чимось від нього відмінним. Саме тому єдиним виходом для не західної культури буде підшукати для Заходу такий дар, на який він сам не зможе відповісти. І цим даром виявляється символічне демонстративне приниження Заходу – руйнування двох будівель, які уособлюють його могутність, в результаті якого він «втратив обличчя». А, за Бодрійяром, той, хто робить дар, на який неможливо відповісти, виявляється інстанцією влади, тієї влади, яка в підсумку підриває логіку символічного обміну, якщо з'ясується, що їй неможливо відповісти в принципі. І такою після теракту виявляється тероризм або, вірніше, все то в світі, що не бажає асоціювати себе з Заходом. А ця ситуація для Заходу – нестерпна, але він може відповідати на неї тільки асиметрично, знову-таки виходячи зі свого економічного, технологічного і політичної переваги (вводити війська, накладати санкції і так далі). У цьому плані, коли Бодрійяр говорить про те, що терористи атакують Захід на символічному рівні, він говорить про символічному реванш в тих умовах, коли символічний обмін більш неможливий. А це в даному випадку зможе не може, означати нічого іншого, крім як падіння західного глобального проекту. Удар по Заходу, нанесений 11 вересня, з точки зору, виражається в демонстративному порушенні заборони на смерть, який визначає сучасну західну (і не тільки) культуру. (Війна в Затоці як війна без втрат є одним з найбільш явних форм його прояву). У роботі «Символічний обмін і смерть» Бодрійяр висуває тезу, згідно з яким заборона на смерть веде за собою смерть всієї тієї соціальної системи, де він має місце. Йдеться про свого роду квазісмерті, яка здійснюється за життя самого співтовариства, яку Бодрійяр визначає через поняття «післяжиття».

Смерть – це межа між живим і мертвим, перехід від одного до іншого. Про смерть ми можемо говорити тільки тоді, коли між живим і мертвим є

якась відмінність і напруга, наприклад, коли ми говоримо про відмінність між духами предків і живими людьми, обговорюючи архаїчні культури, або, коли мова заходить про загробне і мирського життя в контексті язичницьких вірувань або християнської догматики. І в цьому випадку символіка мертвого завжди присутній в рамках простору соціального буття як того, що власне і фіксує, робить явним згадане відмінність (усипальниці, кладовища, гробниці урни, кургани, склепи і так далі. Тут Бодрійяр обговорює «видворення мертвих», при якому на Заході символіка мертвого виганяється з громадського простору або маскується (наприклад, виведення кладовищ на околиці міста), що є актом ліквідації смерті як відмінності між живим і мертвим. У цьому плані, суспільство або культура, де сталася подібна ліквідація вже не може називатися не живим, ні мертвим, його існування можна назвати посмертним або постжитєвим. Таке суспільство і є товариством «байдуже-фатального післяжиття». Саме це має на увазі Бодрійяр, кажучи, що «терористам вдалося зробити зі своєї власної смерті абсолютну зброю проти системи, яка існує за рахунок виключення смерті і ідеалом якої є нульова смерть». Терористи лише демонстративно актуалізують вже відбулася смерть Заходу в самому його серці, що і є для нього символічним образом.

Крім усього іншого символічного значення теракту 11 вересня дано на рівні споглядання. Образ теракту поглинає його подія, але тим самим надає йому «небувалу силу впливу» в якості «події-образу». Образ, багаторазово посилений медіа-відтворенням, виявляється провідником символічного впливу терористичного насильства. Наведемо цитату: «Первинно не насильство реального, до якого потім додається гостре відчуття від способу, первинний швидше образ, до якого додається гостре відчуття від реального. Щось на зразок свержфікції, фікції, що йде за межі фікції». Отже, хоч теракт 11 вересня не можна описати як «вторгнення реального», оскільки зв'язок

даного в спогляданні образу з реальним дається через свержфiктивностi (iрреальностi) самого цього образу. Вiдзначимо, що мiркування Бодрiяра про символiзм образу 11 вересня близькi Славою Жижеку, згiдно з яким реальне в терактi 11 вересня не може бути пережито в силу того, що є занадто травматичним (надлишковим) для нашого досвiду i тому може споглядати тiльки в якостi «кошмарного бачення». Мiркування обох авторiв змушують згадати про кантiвському «афектiупiднесеного», який викликає в суб'єктi споглядання катастрофiчних явищ природи (вивержень вулканiв, штормiв, повеней): в момент цього споглядання уяву суб'єкта розширюється до максимуму, вiдсилаючи до згаданих явищ як до чогось трансцендентному i тим самим опиняючись непрямым знаком його фактичного присутностi. Однак для Жижека споглядання 11 вересня - це скорiше один з багатьох можливих прикладiв прояви реального в психiчних фантазмах, де конкретна природа цього реального не надто важлива. В цьому спогляданнi реальне дано саме як краху глобальної системи (символiчно представлене у виглядi обвалення веж-близнюкiв), неприйняття якої, за словами французького фiлософа, сидить у кожного в глибинi душі, бо кожен суть частина того унiверсуму одиничностей, який їй чинить опiр.

Інформаційний тероризм передбачає прямий вплив на психіку і свідомість людей з метою формування потрібних думок і суджень, певним чином напрямних поведінку людей і не залишають можливостей для критичної оцінки одержуваної інформації. Особливістю інформаційного тероризму є вплив не за допомогою будь-яких маніпулятивних технік, а шляхом подання відповідного великого обсягу насаджуваної інформації. В арсеналі інформаційного тероризму є безліч інструментів, починаючи від публічних виступів політиків світового рівня і закінчуючи розповсюдженням чуток серед населення. Одним з видів і одночасно інструментом інформаційного тероризму є медіатероризм.

Медіатероризм – цілеспрямоване, планомірне, систематичне використання можливостей засобів масової інформації для створення і тиражування почуття страху (жаху, занепокоєння, тривоги) і поширення його в інформаційному просторі з метою маніпулювання суспільною свідомістю [8]. Засоби масової інформації, бажаючи того чи ні, додали насильства всесвітнє звернення. Медіа підготували для тероризму віртуальний простір, який є ареною для здійснення впливу на реальний світ. Ще раз хотілося б відзначити, що терористична діяльність здійснюється не тільки знаходяться поза законом злочинними організаціями та індивідами, а й державою (системою).

Сьогодні ми бачимо, що криза проекту глобального політичного порядку тільки підтверджуються. Повсюдно спостерігаються процеси сепаратизму і регіоналізації. Brexit, курс США на економічний ізоляціонізм і національний розвиток, конфлікт в Сирії і на Сході України - тільки мала частина прикладів, що підтверджують наявність цих процесів. І, нарешті, якщо говорити в зв'язку з часом після 11 вересня те ми можемо простежити схожі тенденції, що і в західному сприйнятті тероризму.

3.2. Ліквідність медіа і пропаганда як нова форма тероризму

У сучасних умовах соціальна відповідальність як найтісніше пов'язані зі свободою слова засобів масової інформації. Свобода слова має цінність безсумнівну, але не безумовну, і бачити в її вплив на суспільство тільки творче начало буде неправильно. Свобода засобів масової інформації тільки тоді творча, коли вона знаходиться в системі моральних цінностей в результаті внутрішнього осмислення того, що можна, а чого не можна і навіть шкідливо проектувати на аудиторію в сучасних умовах. Якщо ж преса нічим не обмежена і виходить за рамки соціальної і моральної відповідальності, то

вона знищує все навколо і себе в тому числі, таким чином, стаючи соціально небезпечною. Преса – потужна зброя, але вона, на жаль, стала зброєю масового ураження. Поразки мас і поразки, краху самої преси. Процвітає продажність, сірість, самовпевненість і самолюбівання. Саме ці риси сучасного журналіста відзначить будь-який житель. І буде правий, тому що його власна думка ніякого журналіста не зацікавить. Він – не зірка, що не відомий політик, не маніяк, не вбивця. Він – об'єкт, чийм свідомістю маніпулюють. Його дурять, накачують, вселяють».

На жаль, засоби масової інформації на сьогоднішній день найчастіше демонструють не варті уваги теми, анти цінності, які найчастіше задовольняють самі низинні потреби деяких представників суспільства. Об'єктивна ж інформація і високі теми є рідкістю і великою цінністю, адже саме така інформація допомагає людині в його самореалізації. Одним із прикладів зниження інтелектуального рівня медіаконтенту є широке поширення страхів серед суспільства – новини, як правило, «рясніють» інформацією про підвищення тарифів, катастрофах різного роду, свідомо відчужуючи від оптимістичних сюжетів. Стала новим трендом «переорієнтація» суспільства на брехливі «цінності» – це формат програм містичного роду, де людини з реального світу з його проблемами і труднощами відводять в ілюзорно-ірреальний світ. Ця руйнівна картина світу, яка формується засобами масової інформації, веде до віри в надприродне, різних магів, екстрасенсів і шарлатанів і направляє індивіда в завідомо неправдиве русло вирішення життєвих питань.

Характеризуючи сучасну реальність як прозору і обсценну, звертає увагу на місце інформації в безподієвості світу. Вторгнення транспарентності стало кінцем таємниці. Вторгнення обсценності призвело до «повноти, сяючою своєю порожнечею» [10, с. 74]. Французький філософ зазначає: «Багато що обсценне, тому що має дуже багато сенсу, тому що займає надто

багато місця. Таким чином, багато досягає позамежної репрезентації істини, тобто апогею симулякра» [10, с. 78]. Методи збору і використання інформації – опитування, моніторинги, таргетинги і ін. – Бодрійяр вважає чисто обценними, випорожненнями, безперервним виділенням. «Це обценність модифікації, це дика ліквідність знаків, цінностей, це тотальна екстраверсія поведінки в бік операційності. Чиста і знеособлена обценність опитувань громадської думки і статистики – маси повинні розкрити свою таємницю, навіть якщо її у них немає. Весь світ повинен розкрити свою таємницю, подолати поріг мовчання і увійти в іманентна простір комунікації, туди, де стирається навіть мінімальний простір погляду» [10, с. 81]. Здавалося б, така велика кількість даних повинно привести до кращого розуміння суспільних процесів і настроїв, стати основою для наукового аналізу. Розвиток технологій призвело до їх автоматизації і вислизання від політичної та наукової влади, про що писав французький філософ Поль Вірілію. Механічне мислення витісняє усвідомлене, творче. Відбулася автоматизація думки, символом якої став комп'ютер.

Сьогодні велика частина рішень, в тому числі на державному рівні, приймається механічно, з опорою лише на статистику, тоді як раніше для цього правителю необхідно було мислити державно, володіти політичним чуттям, інтуїцією. Людина в наш час виявився частиною статистики. Він втратив свій лик і перестав сприйматися як унікальна одиниця, насичена неповторним змістом. Щоб дізнатися щось про людину, ми збираємо про нього інформацію. Пишемо біографію людини по його цифровим слідах. Але між людиною та інформацією про нього, хоч би повною вона не була, - величезна дистанція. Також як, власне, і між статистичними даними та реальними процесами. Перестаючи бути особливим, відмінним, людина виявляється наділеним ознаками, за якими він схожий з цілим рядом інших людей. Їх можна об'єднати в групи і перерахувати. При цьому людина

втрачається як ціле, не рівне сумі частин. Він стає числом, що складається з обмеженої кількості цифр. Всі особливі деталі при цьому стираються.

Г. Ласвель, узагальнивши практику сучасного йому впливу пропаганди, першим почав розглядати її як базову складову масових комунікацій. Пропаганда для нього в певному сенсі тотожна демократії, так як тільки на основі пропагандистського переконання демократія може домагатися підтримки мас, не вдаючись до насильства. У цьому сенсі пропаганда – значно більш економний спосіб досягнення цілей. У роботі «Техніка пропаганди у світовій війні» (1927) Г. Ласвель перераховує прийоми пропаганди війни:

1. Щоб порушити в народі ненависть проти ворога, зображайте противника жадібним і жорстоким призвідником війни. Зображуйте ворога як перешкода до досягнення жаданих ідеалів і мрій всього народу в цілому і кожної складової його члена окремо.

2. На давайте своєму противнику сатанинські якості: він ображає звичаї нації і її почуття самоповаги. А збуджена таким чином ненависть повинна підтримуватися запевненнями, що жадібний, жорстокий, чинячи всюди перешкоди і сатанинських налаштований ворог буде врешті-решт переможений.

3. Основний метод підтримки дружніх відносин з союзником повинні бути наші напружені зусилля в справі продовження війни і вираз нашого щирого схвалення тих цілей війни, які переслідуються нашим союзником.

4. Для деморалізації ворога замініть стару ворожнечу його населення до вашої країни якою-небудь новою ворожістю [23, с. 166-167].

Думки про пропаганду, висловлені вченими на початку ХХ століття, виявляються, надзвичайно актуальними, про що свідчать звернення сучасних дослідників медіа до питань правдивих і брехливих повідомлень (фейків). Фейки можна вважати новою формою пропаганди. Що відбувається в

сучасному медіа-просторі, чому фейки набули такого поширення, чому ЗМІ втратили довіру суспільства? Проблема сучасного медіа-простору полягає, в медіадістрібукції інформації, в дисперсній публіці. Крім того, в умовах надлишку інформації цінності набувають помітність і час. За це і борються засоби масової інформації: бути помітними і супершвидкими. Серед всіх різновидів кіберзлочинів, спектр яких стрімко збільшується рік від року, виділяють 2 основні види кібертероризму:

- перший вид, це кібертероризм в так званому «чистому вигляді», коли терористичні дії здійснюються за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних мереж,

- другий вид - це використання глобального інформаційного простору в організаційнокомунікаційних метою терористичних груп.

Для першого виду кібертероризму характерні наступні інструменти здійснення: різні види атак, які дозволяють несанкціоновано проникнути в систему, що атакується мережу або перехопити управління мережею; поширення комп'ютерних вірусів, які модифікують і знищують інформацію або блокують роботу обчислювальних систем; введення в програму логічних бомб, що спрацьовують при певних умовах; використання так званих «троянських коней», що дозволяють виконувати шкодоносної дії без відома власника зараженої системи.

Другий вид кібертероризму, що полягає у використанні глобального інформаційного простору в організаційно-комунікаційних цілях терористичних груп теж є серйозною соціально небезпечною загрозою для людства, яку не можна недооцінювати. До даного виду кібертероризму відносяться: збір інформації, використовуваної для планування терактів; збір коштів для підтримки терористичних рухів; проведення терористичними групами агітації і пропаганди про свої цілі і завдання, заплановані дії, формах протесту; проведення інформаційно-психологічного впливу на масову

аудиторію з метою шантажу, створення паніки, поширення неправдивої інформації та тривожних чуток; проведення організаційної діяльності, включаючи розміщення у відкритому доступі інструкцій по самостійному виготовленню вибухових пристроїв, повідомлень про час зустрічей зацікавлених людей тощо; анонімна вербування і залучення до терористичної діяльності співучасників, які надають різні інформаційні послуги, включаючи бізнесменів і хакерів; розширення потенціалу малих терористичних груп, що мають можливість здійснювати свої операції децентралізовано, застосовуючи комунікаційні технології для планування і координації своїх дій.

Дослідження зв'язку держави і політики, з одного боку, і сфери медіа - з іншого, ведуться з середини минулого століття. Ще Гарольд Інніс, а слідом за ним і Маршалл Маклюен, показали, що те, яким чином будується держава і його політика, визначається засобами комунікацій, що використовуються в даний період історії. Так М. Маклюен виділяє кілька медіареволюцій, змінних хід історії - але медіареволюції відрізняються від революцій політичних. В.І. Ленін у своїй статті «З чого почати?» спеціально виділяє роль преси в політичній боротьбі, коли говорить про консолідацію різних революційних рухів і робітничого класу за допомогою «загальноросійської газети», що носить політичний характер. Цей досвід пов'язується і з досвідом Великої французької революції, де ще до взяття Бастилії з'явилася величезна кількість політичних газет, що виходять в обхід будь-якої цензури. Слід зазначити, що довгий час переважна частина преси була політичною. Газети видавалися на кошти різних політичних сил, а їх різноманітність дозволяло ознайомитися з різними думками на ту чи іншу подію. Преса була плюралістична. З поширенням комерційної преси та її міфу про об'єктивну журналістику ситуація змінюється. У конкурентній боротьбі і гонитвою за рекламними грошима різноманітність пропадає. Власники видань постійно спостерігають один за одним, щоб не пропустити те, «про що не можна не

сказати». Цей процес пізніше опише П. Бурдьє: «Конкуренція, замість того, щоб породити щось оригінальне і відмінне від інших, стимулює однаковість пропозиції. У цьому можна легко переконатися, порівнявши зміст великих тижневиків або масових телеканалів і радіостанцій ». Комерційними також стають і електричні мас-медіа (радіо, телебачення). Тому-то вони і перетворюються на мішень критики для багатьох лівих філософів, - критики, що йде ще від Вальтера Беньяміна і Франкфуртської школи. Нетрадиційний для лівого мислителя шлях вибирає Ханс Енценсбергер. На відміну від соратників він бачить в мас-медіа не тільки маніпулятивну сторону, але і «соціалістичну перспективу». Його позиція надає нам зручний ключ для розгляду проблеми взаємодії революційних сил і медіа. Енценсбергер виділяє два варіанти користування електронними засобами комунікацій: репресивний і емансипаційна. Репресивними він вважає сучасні медіа. Їх важливими характеристиками є вертикальна ієрархія і управління з єдиного центру. Цей центр виступає як єдиний відправник повідомлень, тоді як іншим відведена роль безмовних приймачів, що призводить до пасивності споживача контенту медіа. Пасивність же веде до «брудних» маніпуляцій. Такий стан, на думку Енценсбергер, суперечить іманентного визвольному потенціалу електронних медіа. «Електронна техніка, - пише він, - не знає принципового протиріччя між відправником і приймачем. Будь-яке транзисторне радіо є за своєю будовою одночасно і потенційним відправником; через зворотний зв'язок воно може впливати на інші приймачі. Трансформація простого засобу розподілу в засіб комунікації - не технічна проблема. Цією трансформації свідомо перешкоджають - з тих чи інших політичних причин ». Емансипаційна потенціал медіа стримується буржуазними силами, отже, медіа потрібно емансипувати - в цьому і полягає їх «соціалістична перспектива». Енценсбергер вважає, що звільнені медіа, які знайдуть свою визвольного силу, приведуть до краху вертикальної структури засобів

комунікації. Вони будуть мати децентралізовану структуру, в якій маси з пасивних споживачів перетворюються в виробників і відправників контенту. Емансипаційні медіа матимуть мережеву структуру. Перспектива, що описується Енценсбергер, стає все більш актуальною з розвитком електронних засобів комунікації, вищим виразником яких на сьогоднішній день є Інтернет. Він найбільш підходить до структури визвольних медіа. Ні для кого не секрет, що Інтернет децентралізований, має мережеву структуру і кожна людина може бути не тільки споживачем, але і творцем контенту. Більш того, Інтернет спочатку розвивався завдяки спільним зусиллям його користувачів. Про взаємодію революційних сил з Інтернетом мова піде нижче, а зараз від опису ключів до розуміння необхідно перейти до власне проблемі взаємодії революційних сил з медіа. Для початку варто звернутися до історичного досвіду російських революціонерів початку ХХ століття, с допомогою «Іскри» розпаливши полум'я Жовтневої революції. Для Леніна було важливо створення «політичної загальноросійської газети», метою якої було об'єднання і централізація революційного соціал-демократичного руху: «Наш рух і в ідейному, і в практичному, організаційному відношенні всього більше страждає від своєї роздробленості, від того, що величезна більшість соціал демократи майже повністю поглинена чисто місцевою роботою, яка звужує і їх кругозір, і розмах їх діяльності, і їх конспіративну вправність і підготовленість ». У тій же статті він виділяє роль преси: «Газета - не тільки колективний пропагандист і колективний агітатор, але також і колективний організатор». Такий газетою і стала «Іскра», в якій якраз і вийшла стаття Леніна «З чого почати?». «Іскра» була заснована в 1900 році. Її редакція розташовувалася в Мюнхені, там же знаходилася і друкарня. Знаходження редакції за кордоном і нелегальність революційної преси на території Росії накладали деякі особливості на її модель поширення. По-перше, очевидно, що газета доставлялася контрабандним шляхом, що викликало необхідність в

організації мережі її поширення. Але найцікавішою особливістю було те, що місцеві гуртки і руху, якщо вони вибирали «Іскру» в якості свого ЗМІ, повинні були погодитися з політикою газети, визнати в ній свого ідейного керівника і будувати свою діяльність, виходячи з принципів редакції «Іскри». Це означало порвати з ідейними противниками редакції, такими як «економізм» і бернштейніанство. З точки зору запропонованого Енценсбергер ключа, «іскрівська» модель була вертикально орієнтована, а отже - репресивна. Цікавим є випадок, коли агенти «Іскри» проявляли самодіяльність і відходили від «генеральної лінії». Так, наприклад, Андропов і Ногін вирішили заснувати в Петербурзі місцеву газету «іскрівського» напрямку. Леніну довелося втрутитися і виправити товаришів: «правильна соціал-демократична газета повинна бути тільки одна і інших не треба». Це співвідносилось з ленінської моделлю побудови партії, яка також була жорстко ієрархічна - місцеві керівники партії не обиралися, а призначалися. Необхідність саме такої моделі була, звичайно, продиктована революційною ситуацією, коли для досягнення мети соціалдемократи пожертвували демократичними принципами у своїй партії. Ситуація, в якій пише свою статтю Ханс Енценсбергер, характеризується їм наступним чином: «У Західній Європі соціалістичний рух звертається до аудиторії односторонніх в основному зі сторінок, ексклюзивних за мовою, змістом і формою журналів. Дана кореспонденція та бюлетені припускають структуру передплатників і односторонніх, яка відповідає історичному стану справ десь в 1900-х роках; її формування за зразком «Іскри» очевидно ». Таким чином, і через сімдесят років ставлення до медіа з боку революційних сил, якими були «нові ліві», практично не змінилося. Нові ліві відкинули електричні медіа за їх «забрудненість» капіталом і маніпулятивних практик, вважаючи, що якщо звернутися до засобів мас-медіа, то неминучі «забруднення» та рекуперація. Енценсбергер бачив в цьому помилку, не можна ігнорувати звільняє

потенціал мас-медіа: «У соціалістичних рухах діалектика дисципліни і спонтанності, централізм і децентралізації, авторитарного керівництва і антиавторитарної дезінтеграції вже давно досягла мертвої точки. Вказівки з приводу того, як подолати цей стан, можуть дати мережеві комунікаційні моделі, засновані на принципі взаємодії: масова газета, написана своїми читачами і розподілена серед них, відеомережі політично активних груп і т.д.». Х. Енценсбергер виділив важливий момент, який багато видних теоретики медіа не помітили. Наприклад, М. Маклюєн виділив ряд комунікаційних революцій: мова, писемність, друк і електронні комунікації, - однак, вказуючи на безперечні відмінності одних медіа від інших, він зовсім випустив той момент, про який говорить Енценсбергер. Як старі друковані, так і електронні медіа ХХ століття, по суті, мають одну і ту ж модель організації: у нас є один центр від якого виходять повідомлення до «без відповіді приймачів». Це, безперечно, «репресивна» і вертикально орієнтована модель. З появою Інтернету з'являється можливість відповідати цьому владному центру, вертикаль поступово переходить в горизонталь і центр розчиняється. Тепер є багато центрів. Це - модель визвольного. Про величезну роль Інтернету в масових протестах і «інтернет-революції» особливо багато почали говорити після виступів в Ірані та Єгипті. Їх називали то «Twitter-революціями», то «Facebook-революціями». Питання про роль Інтернету в демократичних протестах породив дві позиції, які можна позначити як «технооптимізм» і «техноскептицизм». Одним з найбільш яскравих скептиків є Євген Морозов. Він показує, хто такі «технооптимісти». Це - західні політики, які після протестів в Єгипті та Ірані сприйняли Інтернет як демократизуються технологію і прийняли рішення сприяти його поширенню по всьому світу і чинити опір обмеження його свободи. Рішення цілком вірне, але його передумова помилкова - вона спочиває на вірі в те, що для поширення демократії та боротьби з авторитарними урядами по всьому

світу потрібно лише тільки сприяти розвитку Інтернету. Він, нібито, підточить недемократичні уряди зсередини. Такий оптимізм Морозов називає «кіберутопізмом». Інтернет, не є «детерміністській односпрямованої силою, націленої на загальне звільнення або пригнічення, космополітизм або ксенофобію. Насправді інтернет сприяє всім цим силам відразу - і ще безлічі інших »⁹. Роздуваючи роль Інтернету, «кіберутопісти» лише викликають реакцію серед авторитарних урядів, які підлаштовуються під сучасні комунікації і посилюють за ними контроль. Морозов робить резонне зауваження, однак з ним можна погодитися лише частково. Ще М. Кастельс писав, що завжди «технологіям контролю можуть бути протиставлені технології свободи». І дійсно, у відповідь на блокування сайтів розробляються VPN-сервіси, що дозволяють ці блокування обходити, а нав'язувана таргетована реклама легко забирається такими програмами як Adblock. Джон Кін пише про мониторної демократії, тісно пов'язаної з сучасними комунікаційними технологіями. «Мониторная демократія - це нова історична форма демократії, такий собі різновид» постелекторального «політики і уряду, які визначаються швидким зростанням самих різних типів позапарламентських механізмів контролю влади». Такими моніторними механізмами стають інтернет-медіа з постійним доступом громадян до них і механізмом зворотного зв'язку. По суті, в суспільстві мониторної демократії процвітає загальне макреккерство. Ще Ленін говорив про необхідність надання трибуни людям, «здатним і готовим викривати». Тепер для всіх існує не тільки трибуна, але і інструмент для моніторингу влади. Тепер від суспільної уваги не можуть сховатися прикрі промахи влади, і протестні дії також отримують широке висвітлення в медіа. Раніше ЗМІ цілком могли, з якихось причин, замовчувати про демонстрації та акції або ж применшувати їх масштаб. Тепер протестувальники мають прямий доступ до подібної інформації. Не дивно, що акції протесту стали носити характер флешмоба, а

інтернет-сторінки і соціальні мережі стали місцем, де такі акції збираються і набувають популярності. Так, досвід флешмоба використовувався в Єгипті, де протестні акції в 2010 році організовувалися через Facebook-групу «Куллена Хален Саїд» («Мене звуть Хален Саїд»). Жертва поліцейського свавілля (його на смерть забили співробітники єгипетської поліції) Хален Саїд швидко став символом для єгипетських протестувальників. Однією з перших акцій протесту стала акція «Німого стояння», під час якої люди шикувалися в лінію і мовчки читали Біблію або Коран тим самим вшановуючи пам'ять убитого Халеда Саїда. Флешмоб також є популярним засобом і у антиглобалістів. Але флешмоб антиглобалістів далеко не завжди є настільки мирним. Відомий такий собі «Чорний блок», учасники якого регулярно влаштовують погроми в містах, що приймають саміти за типом G20 і т.д. Цікава одна особливість: всупереч сформованій думці, ці «блоки», які часто приймають за організації, такими по суті своїй не є. «Чорний блок» скоріше не група, а тактика¹⁴, що підтримує погроми і зіткнення з поліцією. Такі акції є Флешмоб саме через можливість миттєво зібрати багатьох учасників і спрямованості на видовищність. Перетворення міста, де збираються сильні світу цього, в зону бойових дій проводиться заради послання про те, що їм, «агентам глобалізації», тут не раді. Цікаво і те як антиглобалісти організовують свої медіа. У 1999 році після акцій в Сіетлі була створена мережа Indymedia, організована як система сайтів з одним програмним забезпеченням і відкритим кодом. В інтернет-проект антиглобалістів була реалізована ідея, про яку говорив Енценсбергер. Антиглобалистское медіа - це одночасно і газета, написана самими читачами, і відеомережі політично активних груп в Інтернеті. Не варто думати, що Indymedia - це якийсь унікальний феномен в інтернет-середовищі; інтерактивність властива практично всім комунікаційних технологій сучасності. Позиція Енценсбергер з приводу визвольних медіа не була далека

від істини, але виявилася передчасною для існуючого в той час рівня медіатехнологій. Разом з тим, хоча сучасні комунікаційні технології безумовно тягнуть за собою позитивні зрушення для демократії, слід зазначити, що скептицизм теж не безпідставний. Згаданий нами вище Джон Кін писав про позитивні тренди Інтернету, наприклад, про мониторної демократії, але в той же час він говорить і про негативні тренди, які він називає «декаданс медіа». Що ж це таке? - «Я буду мати на увазі під ним розкладання посеред достатку» - пише Кін. При величезному потенціалі інтернет-технологій спостерігаються процеси є антидемократичними, при яких вітається «ройовий мислення» і влада цифровий натовпу. Авторитарні уряду пристосовують Інтернет під свої потреби, а великі ІТ-компанії закривають на це очі. Та й самі ІТ-компанії перетворюються в справжніх монопольних гігантів. Такі тенденції ніяк не в'яжуться з образом визвольних медіа; навпаки, «декаданс» прагне перетворити Інтернет в репресивне засіб комунікації. Тому має рацію Євген Морозов, застерігаючи нас від крайньої віри в визвольну силу Інтернету. Таке застереження щодо сучасних йому медіа давав і Енценсбергер, коли говорив про пастки лібералізму і технократизму: «Той, хто говорить про звільнення завдяки одному добре структурованого технологічного устрою або системі пристроїв, приречений на сумнівну віру в прогрес. Той, хто уявляє, ніби медіа знайдуть свободу природним чином, якщо кожен з нас буде старанно відсилати і приймати інформацію, потрапляє в пастку лібералізму, який під сучасної маскою рекламує зблякле уявлення про встановленої гармонії соціальних інтересів ». Виявляється, не можна придумати «машину», яка продукує демократію, як і не можна просто допустити всіх бажаючих до цієї «машини». Поки засоби комунікації існують в рамках ринкових відносин, їх завжди буде хилити в репресивну бік. Про це і говорив Енценсбергер, бачачи в колективній самоорганізації виробництва контенту істинний шлях до емансипації

мас-медіа. Джон Кін також бачить небезпеку, що випливає із включеності нових комунікаційних технологій в ринкову економіку, наполягаючи на «необхідності політично закріпити суспільну власність на мультимедійні комунікації». Революційні сили сучасності, як ми бачили вище, активно користуються інтернет-комунікаціями, на відміну від «нових лівих» часів Енценсбергер. Проте, проблема, поставлена їм ще в ситуації централізованих медіа двадцятого століття, жевріє і в децентралізованих комунікаціях століття двадцять першого. Протестні групи сучасності у своїй медіа-активності змушені протистояти репресивним тенденціям «декадансу медіа». Капіталізація Інтернету веде до централізації. Сучасні комунікаційні технології дають нам можливість постійного моніторингу влади і інструменти впливу на них. Таке складно було собі уявити в роки революції. Відкритість і децентралізація Інтернету важливі, так як ті політичні інструменти, які він дає, дозволяють обходитися мирними способами впливу на владу.

Підводячи підсумок, позначимо назрілу необхідність в розробці комплексу заходів, спрямованих на запобігання поширенню фейкових новин і нейтралізацію наслідків такого поширення. Журналістській спільноті потрібно не тільки адекватний підхід до трансляції новин з боку соціальних мереж, але і вимоглива читацька аудиторія, що опанувала, як мінімум, азами медіаграмотності. Епідемія «фейкових новин» ставить перед засобами масової інформації завдання повернення довіри своєї аудиторії, яка все частіше віддає перевагу отримувати інформацію через соціальні мережі. «Журналістика факту» повинна рішуче виступити проти «паражурналістики фейку».

3.3. Кіберпростір як зона тотальної всюдозволеності

Постсучасність розуміється нами як епоха постмодерну, яка відображає глибокі зміни, що відбулися в економічному, політичному і культурному житті сучасних цивілізованих суспільств (починаючи з середини XX ст.) І незавершені до теперішнього часу, постмодернізаційні процеси відбуваються у всіх сферах суспільного життя, зокрема, в такому сегменті як мас-медіа.

Світ постсучасності багато в чому визначається комунікативним та інформаційним простором, створюваним інститутом мас-медіа. Мас-медійні продукти справляють істотний вплив на суспільну свідомість і вельми специфічно впливають на людину. Створювані засобами масової інформації образи, символи і знаки не тільки формують особливості сприйняття соціальних фактів і процесів, а й стають засобом, «ключем» для пізнання сучасної реальності, а іноді можуть виступати і в ролі самої реальності.

В епоху постмодерну настає криза репрезентації, тому що символи-знаки (симулякри) більше не уявляють оригіналу або чогось об'єктивно існуючого. Дотримуючись образного увиразнення Бодрійяра, симулякр є «істина, що приховує, що її немає» [10].

Інтернет знімає дуже багато соціальних бар'єрів, зокрема, особистість може керуватися тільки власною думкою і не апелювати до авторитетів, не враховувати думки більшості, ігнорувати норми моралі, безперешкодно висловлювати свою думку, повніше реалізовувать своє право на володіння інформацією. Зрештою, людина може ігнорувати реакцію з боку інших користувачів мережі на свої дії, якщо вони йому неприємні. Виняток становлять випадки, коли порушується закон або правила поведінки на сайті, коли правоохоронні органи, власники сайту або системні оператори можуть заблокувати дії порушника і усунути наслідки його некоректної поведінки. Таким чином, людині немає потреби озиратися на можливі заборони та приписи, він може думати, бажати, відкидати так, як ніби-то цих заборон

немає. В цьому відношенні віртуальне буття людини на кілька порядків більш вільно, ніж його об'єктивувати соціально-предметна діяльність. Свобода в умовах тотальних змін в суспільстві стала з'являтися неодмінною умовою великої кількості новацій і внаслідок цього знайшла особливе значення. Сучасна людина отримав в порівнянні з попередніми епохами безпрецедентну свободу. В умовах переходу до інформаційного суспільства свобода набуває нового сенсу і призначення. І найбільш яскравим втіленням багатьох визначень свободи на сьогоднішній день є саме інтернет. Розрізняють свободу як усвідомлену необхідність, свободу вибору і самореалізації, громадянські свободи, свободу думки, совісті, слова, свободу віросповідання, політичні свободи, свободу діяльності, свободу виконувати свій обов'язок, свободу жити згідно зі своїм визнанням. Характерно, що таке техно-соціо-культурне явище як інтернет є в чомусь унікальною середовищем, оскільки абсолютно всі ці типи свобод можуть в ньому реалізовуватися. Інтернет став розглядатися не тільки як засіб передачі інформації, глобальне ЗМІ, а й як величезний простір, в якому домінуючим принципом є свобода дій користувачів. Револьюційні зміни виводять свободу на новий рівень, який не має аналогів у світовій історії. Інтернет розширює можливості вибору, дозволяючи своїм користувачам з величезного масиву інформації виділяти необхідну для кожного. При цьому в мережі часто відсутній контроль за розміщеними даними (немає ніякого примусу), а будь-яка людина в праві по своїй волі або поширювати на весь світ будь-яку інформацію, або отримувати доступ до неї. Свобода не може не припускати рівність людей, і саме в інтернеті ця ідея реалізується найкраще: спочатку всі, хто має доступ до всесвітньої комп'ютерної мережі, рівні і, лише по-різному використовуючи свій внутрішній потенціал і свободу дій, що забезпечується мережею, приходять в результаті своєї діяльності до різних підсумками. Свобода як цінність, більш значима для представників більш досвідченого

кластера користувачів. Цей феномен детермінований функціональною організацією інтернету, а саме гіпертекстовою основою. Гіпертекстова основа мережі надає користувачеві можливість конструювання власної логіки отримання інформації, тобто формує орієнтацію на вільний пошук. Тому свобода і значима для представників дослідної групи користувачів як свобода доступу до мережі, свобода пошуку інформації, свобода дій в цифровому світі. Не можна забувати і про те, що свобода є цінністю і для творців всесвітньої мережі, і для її подальших розробників. Недарма Джоном Перрі Барлоу була створена «Декларація незалежності кіберпростору», в якій постулюється: «Я заявляю, що глобальне суспільний простір, яке ми будуємо, за своєю природою незалежно від тиранії, які ви прагнете нам нав'язати. Ви не маєте ні морального права панувати над нами, ні методів примусу, які дійсно могли б нас налякати». І далі: «Ми творимо світ, до якого можуть увійти всі без привілеїв і дискримінації, незалежно від кольору шкіри, економічної або військової потужності і місця народження. Ми творимо світ, де хто завгодно і де завгодно може висловлювати свої думки, якими б екстравагантними вони не були, не відчуваючи страху, що його або її примусять до мовчання або згоди з думкою більшості». Ці слова наочно підтверджують можливість свободи в інтернеті, і будь-який користувач може переконатися в тому, що ця цінність вже втілена в кіберпросторі. Свобода, якою володіє користувач інтернету, дозволяє йому здійснювати вибір на різних стадіях входження і освоєння віртуального простору мережі, визначитися з вибраними цінностями, усвідомлено шукати найбільш продуктивний або приємний для себе шлях. Безмежна свобода в інтернеті є наслідком того, що інтернет, як сукупність інформаційних ресурсів, непідконтрольний якомусь конкретній особі, державі чи міжнародній організації. Подібний принцип побудови мережі склався історично, хоча окремі держави, міжнародні організації або світове співтовариство в цілому

можуть вплинути на зміну цієї ситуації. Але в даний час спостерігається активність всіляких неурядових організацій, які відстоюють концепцію мінімального втручання держави в функціональне онирювання інтернету. У світі їх утворено велику кількість і вони безпосередньо включені в процес організації діяльності мережі, а також виконують вироблення і проведення правової політики по відношенню до неї. Розглянемо види свободи, які можна одночасно розглядати як її ступеня; це «свобода від ...» (багато хто називає її негативною свободою) і «свобода для ...» (позитивна або позитивна свобода). Перший вид передбачає звільнення від зовнішньої залежності. Що стає особистість (особливо в підлітковий період і час студентства) завжди прагне заявити свою вільну волю у вигляді гасла «що хочу, те й роблю». Як правило, це бажання вільно реалізувати свої наміри стосується задоволення буденно-життєвих бажань, тобто отримання тих благ, до яких тягне людини. Дотримання своїм схильностям і банальним примхам є втіленням пасивної життєвої установки, оскільки «роблю, що хочу» для більшості означає слідування не просто вітальним інстинктам (поїсти-поспати), але і ницим сторонам душі (свобода перетворюється в розгнузданість статевого життя, алкоголізм, наркоманію) . Інтернет для підлітків і молоді має особливу привабливість, оскільки дає відчуття свободи, відсутності контролю з боку батьків, можливість грати в ігри, які вуалюються під стратегії, розвиваючі мислення, по суті ж є досить жорстокими, а іноді і просто тренажерами для зомбування. Мережа надає безліч можливостей спілкуватися з тими, з ким у реальному житті заборонено або незручно, грати різні соціальні ролі, недоступні в дійсності. Інтернет надає свободу в отриманні бажаного статусу, свободу залишати скандальні коментарі, вибирати яскравий і несхожий на інші нік, створення певного іміджу, реальні підстави якого в мережі перевірити неможливо. Використання цієї форми свободи притаманне хакерам і кіберпанк, які самостверджуються за рахунок злону баз даних без

будь-якої корисливої мети. У крайніх випадках, якщо користувач використовує свободу в інтернеті як «свободу від ...», то відкриває для себе не тільки приємне, необмежене нічим проведення часу, «нічогонероблення», а й можливість здійснювати вибір, який не вітається суспільством і близьким соціальним оточенням (відвідувати порносайти, сайти, що містять сцени насильства над тваринами і людьми, неонацистські матеріали і т.д.), здійснювати дії, що караються в регулярній дійсності (некоректно поводитися з іншими користувачами сайтів і чатів, ображати їх, різко висловлюватися з приводу влади, розміщувати матеріали, порушують закон і т.д.), здійснювати негуманні дії, які можливо здійснити тільки в віртуальності мережі і які неможливі в звичайному житті (кібервандалізм, тролінг і Кібербулінг). В інтернеті ситуація ускладнюється тим, що практично ніхто не може знати, між чим і чим ти вибираєш, а, відповідно, знімається страх осуду з боку інших людей, страх покарання за свої вчинки (правоохоронна система Росії тільки робить перші спроби захистити права і свободи людини в мережі), а оскільки немає стримуючих бар'єрів, зробити аморальний вчинок набагато легше. Тому в даному випадку справжня сутність людини майже ніколи не виявляється, не розкривається, і говорити про вільну реалізації потенціалу людини, природно, не доводиться. Тому свобода повинна розглядатися невід'ємно від відповідальності, в іншому випадку вона перетворюється в анархію, коли все бажане допустимо і досягається без корекції дій моральними регулятивами, в зневазі до дій і життям інших людей. Тому другий ступінь свободи - це «свобода для ...» або «позитивна свобода», на наш погляд, відрізняється від вищерозглянутому своєї усвідомленістю, коли суб'єкт керується мораллю, розуміє що він робить і для чого, прогнозує результати своєї діяльності, вибудовує перспективу. Відповідно, така свобода можлива лише для людини, що має внутрішні моральні установки і бажання розвинути свої сутнісні сили, перевести їх з потенційного стану в актуальний.

Для такої людини мораль і моральність - не пута, що обмежують свободу, а природні і необхідні умови, «сфера особистої творчості» [с. 302]. В інтернеті даний вид свободи реалізується у вигляді можливостей отримання додаткової освіти, проходження курсів підвищення кваліфікації, відвідування віртуальних музеїв та виставок, читання і скачування книг, музики, театральних постановок, у вигляді можливості знаходити і конструктивно спілкуватися з близькими по духу людьми, збільшувати свій дохід, розширювати кругозір, знайти захоплення, хобі. Нерідкі випадки, коли спілкування в інтернеті переростало в міцні дружні, ділові або любовні стосунки в дійсності. Використання свободи для залучення до джерел інформації в інтернеті також для багатьох не складає труднощів - в лічені секунди можна отримати доступ будь-якої інформації, проте далеко не всі можуть по-справжньому ефективно шукати вузькоспеціалізовані джерела. Необхідно згадати і свободу творчості - інтернет заповнює велику кількість сайтів, на яких можна навчитися не тільки створювати персональні сторінки, художні твори, співати, танцювати, знімати кліпи і навіть фільми і т.п., але і представити результати своєї творчості, розмістивши фото і відео, влаштувавши виставки. По суті, свобода, що використовується для реалізації особистісного потенціалу, є проявом суб'єктності як здатності до вдосконалення себе і навколишнього світу і вирішення протиріч між об'єктивними і суб'єктивними умовами існування. У полівалентності свободи самореалізації в інтернеті виявляється і отримує розвиток багата людська індивідуальність. Таким чином, позитивна свобода в інтернеті має на увазі прийняття системи моральних принципів життя, без яких не може бути успішною самореалізація особистості, і якщо користувач розглядає свободу як «свободу для ...», то їм вибирається перспектива підвищення рівня самоорганізації, самовираження, самовизначення, тобто . більш конструктивна і продуктивна лінія поведінки в мережі. Але сходження на цю щабель свободи перешкоджає нездатність і небажання працювати над

собою, обмеженість і відсталість людини. Існує свобода як умова духовного життя і свобода як плід духовних зусиль. Напевно, явна даність свободи в інтернеті є необхідною умовою вільного виявлення внутрішньої суті людини, а усвідомлене, коректне, гуманне використання її завжди є плодом зусиль людини, оскільки віртуальність інтернету створює стільки спокус і ілюзій, що подолати їх можна лише певними усвідомленими зусиллями. Другий варіант можливий, лише якщо всередині людини є імперативи моралі і моральності. Тоді свобода стає мотивованим особистими цінностями виконанням морально належного. Оскільки суб'єкт в інтернеті практично не обмежується, оскільки для людини морального створюються умови для більш повної, адекватної реалізації свого Я, глибшого самовтілення. Саме тут найбільш рельєфно розкриваються глибинні бажання людини, його справжні наміри і цілі, його іманентно-людська суть. Інакше кажучи, в цьому сенсі людина реалізується як суб'єкт, набагато більш порядків вільний, ніж в своїй реально-предметній життєдіяльності. Говорячи про свободу в мережі, не варто акцентувати увагу тільки на те, що свободи в інтернеті кількісно більше, ніж регулярної реальності. «Свобода - це не якість діяльності, це глибинне, основне якість людини взагалі, фундамент його буття, його творення, його творчості» [с. 126]. Тому правомірно говорити про те, що завдяки інтернету більш широко втілюються можливості духовної життєдіяльності суб'єкта, реалізуються глибинні основи особистості, відданість ідеї свободи. Але, з іншого боку, міра свободи - це міра людяності в людині, тобто здатність свої індивідуальні інтереси співвідносити зі свободою інших людей, розглядати Іншого не як засіб, а як мета саму по собі. Тому так важливо, щоб людина чітко уявляв ту міру свободи, яка не несе в собі заряд руйнування, зла і несправедливості. По-друге, необхідно відзначити, що внутрішня свобода - це не прихована, а реально виявлена свобода в сенсі звільнення людини всередині себе від пут власних

упереджень, уявлень і образів. Таким чином, для інтернету свобода стала загальновизнаним стандартом, які поділяються всіма членами інтернет-спільноти. Свобода як цінність має певну силою тяжіння, а й стає серйозним випробуванням для багатьох. Тому свобода - це не заклик, що не суб'єктивна життєва налаштованість і не завжди усвідомлений вибір, вона може бути пов'язана як зі свавіллям, так і з свідомим рішенням, з найтоншим моделюванням людських вчинків. Свобода як життєва цінність є стрижнем життя і може бути, як природним, природженим властивістю людини, так і його універсальної можливістю, можливістю бути, творити, діяти, вдосконалюватися, так і можливістю діяти, руйнувати, деградувати, тобто, свобода може бути як гуманним людським властивістю, так і ірраціональним, нігілістичним. Саме це подвійне початок свободи як особливої цінності закладено в інтернеті. Отже, можна говорити про те, що свобода є однією з найважливіших цінностей індивіда, що визначає його сутність і існування. Свобода в інтернеті дозволяє людині здійснювати вибір на різних стадіях входження і освоєння віртуального простору мережі, визначитися з вибраними цінностями, усвідомлено шукати найбільш підходящий для себе шлях. Вона дозволяє індивіду бачити себе через різнобічні зв'язки зі світом та іншими людьми, вступати в контакт не тільки з близькими по духу людьми, а й попередніми із наступними поколіннями, творити, проявляючи свою індивідуальність. Бути по-справжньому вільним в інтернеті значить бути самим собою, творити, творити себе, живучи при цьому в просторі моралі. Тому закінчимо наші міркування словами: «Свободу потрібно любити, за заповітом Бетховена, більше життя. Але тільки через творчість, через служіння цінностям вищим, ніж свобода, свобода виконує себе і оберігає нас від легіону демонів рабства, що прикриваються масками свободи »[с. 240].

Аналізуючи постмодернізм як культурну домінуючу пізнього капіталізму, Фредрік Джеймісон зауважив, що індивідуальність, «буржуазна монада індивідуума», соціальна і психічна одиниця, неподільна за визначенням, в постмодернізмі розпалася на «індивідуальну». Цей термін, який ввів Дельоз для опису різних меж суб'єкта, які розпізнаються системами ідентифікації. Якщо далі розвивати цю ідею, можна сказати, що люди тепер працюють не як особистості, а як ідентичності. Один із наслідків такого розпаду, на думку Джеймісона, полягало в тому, що «почуття» виявилися замінені «інтенсивністю». У постмодернізмі художник повинен висловлювати не почуття властиві особистості, а «інтенсивності», якими наділена його ідентичність.

Відрізнити почуття від інтенсивності легко. Почуття, навіть сильне, може бути тихим, інтенсивність – повинна кричати. Тому що інтенсивність базується на ідентифікації, розпізнанні, вона конкурує з сигналами інших. Це не співрозмовник в Фейсбуці такий агресивний – це Фейсбук витягує з нього інтенсивності. Загалом, це не ми такі – це медіа таке. Безвідповідальність, це вже тотальне, фактично онтологічне явище. При цьому, така обмовка не повинна звільняти людей від відповідальності за поведінку в соціальних мережах. Але розуміння того, як середовище спотворює людей, допоможе хоча б поставитися до них як до залежних, спотворених. Дуже важливий ефект цього «співчуваючого розуміння» – регуманізація замість звичної вже в соцмережах дегуманізації опонента.

Проте в цілому, інтернет не повинен бути сейфспейсом, він повинен бути жорстким і гострим, безпечний простір має бути обмежений приватними анклавом, за межами якого бешкетує треш, угар і содомія. При цьому, делегування регуляції соціальних інститутів, в приватні руки, як мінімум вельми сумнівні починання, а як максимум вирощування мента, над яким не маємо влади, і рано чи пізно настане нам коліном на шию. Інтернет

як майданчик взаємовигідний для всіх, існує утопією з самого початку подібного сприйняття. Дискусія, яка має бути присутня в інтернеті, (зароджуватися вона повинна в Університеті і йому подібних організаціях, яка, на жаль, в його стінах має зворотну тенденцію розвитку) не може мати на меті своєї реалізації, прагнення до максимально затишній цифровій реальності. Подібна патологія не має під собою нічого продуктивного. Наші уявлення про простір, нескінченно змінюються, ну або хоча б, повинні мати подібну можливість. Ми все більше перебуваємо онлайн. Власне, людина вже давно не «споживає» медіа і не «користується» ними. Він там живе, працює і відпочиває. Живе буквально, фізично, в формі своїх цифрових копій. Все, що залишилося від нас в доцифровому світі – це 12:00 для більшої частини фізичних або фізіологічних занять, значну частину яких займає сон, останній притулок органічної версії людини.

Щоб зрозуміти безглуздість цієї ситуації, можна уявити собі, наприклад, що кроманьйонець оселився всередині кам'яної сокири. Відповідно, медіа стали не інструментом, а місцем існування. І їх інструментальний функціонал тепер визначає рамки поведінки людини. Якщо сокира рубає, то і людина, яка живе всередині нього, - рубає. Якщо соціальні мережі служать для самоактуалізації, яка стимулює радикальність і істеричність, і одночасно для продажу реклами, то і людина стає інструментом самоактуалізації і продажу реклами. Саме серед чисто морфологічно налаштованій на розпалювання ворожнечі ще до того, як політичний або інший контент вступить в гру. І екосистема набуває контент, на якому може паразитувати поляризація, з чого завгодно – з політики, з обговорення фільмів або батьківських чатів. Ось тому поляризація – це не змова правих-лівих, а властивість цього типу медіа. Поляризація – це зовсім не фактор політики або психіки, а медіафеномен.

Найголовніше: це розуміння поляризованого медіаефекту дозволяє (теоретично) захищати себе від його впливу. Це приблизно така ж екологічна ідея, як донести папірець до урни, коли особиста екологія розглядається як важлива складова частина боротьби за навколишнє середовище, не дивлячись на мікроскопічні зусилля і результат. Медіаусвідомленість допомагає стримувати себе і розуміти причини несамовитості інших. Медіаграмотність – це не вміння користуватися медіа, а вміння *не* користуватися медіа.

Розвиток світової комп'ютерної мережі спирався на принцип мережевого нейтралітету (network neutrality), постулює свободу світового високотехнологічного інформаційного простору від будь-яких заборон і спроб примусового регулювання з боку провайдерів, відомств і держав. Як заявив один з її «батьків-засновників» Т. Бернерс-Лі, «обмеження, покликані зберегти для Інтернету свободу – це все ж обмеження. Тоді як Інтернет процвітає в відсутності обмежень».

Автори доповіді «Кіберпростір і американська мрія», серед яких значився і А. Тоффлер, також заявили про необхідність підтвердження базового принципу свободи, закладеного в Декларації незалежності США (всі люди створені рівними і наділені їх Творцем певними невідчужуваними правами, до числа яких відносяться життя, свобода і прагнення до щастя. - І. А.). При цьому вони розвивають і відповідну проекцію вже відомого принципу у новій культурній моделі: «Ми вступаємо в нову територію, де немає ще ніяких правил – так само як не було ніяких правил на американському континенті в 1620 році, або на північному заході території в 1787 році», і обіцяючи при цьому «захід ери бюрократії і, відповідно, держави, як її «останнього великого редуту».

Не менш вражаючий склад «Маніфесту кіберпанку», оприлюдненого в 1997 р, читався в цілому співзвучно вищенаведеного тексту, незважаючи на помітні проблеми з логікою: «Ми боремося за свободу інформації. Ми

боремося за свободу, за свободу слова і друку. За свободу висловлювати наші думки, не побоюючись переслідування Системи», – заявляв він і тут же закликав своїх прихильників до встановлення контролю за «Мережею»: «Але Мережа – це колиска анархії. Її не можна контролювати і в цьому її сила. Кожна людина буде залежати від Мережі. Мережа контролюватиме маленької людини, а ми будемо контролювати Мережу. Якщо не будеш контролювати сам, контролюватимуть тебе».

Однак заяви про свободу розвитку кіберпростору були сусідами переважно з гнівними (або злорадними) філіппіками на адресу держав і урядів, рідше – на адресу «старого» і «хворого» суспільства і майже ніколи – на адресу приватної власності і приватних власників. Етичної стороною як самого «звільнення», так і його наслідків ніхто з «отців засновників» серйозно не займався. Можливо, слідуючи все тієї ж ліберальній концепції прав і свобод (особиста свобода поширюється рівно до тих пір, поки не починає зазіхати на свободу інших суб'єктів). Тільки вже згаданий Дж. П. Барлоу, який закінчив в 1969 році з відзнакою Уесліанський університет в Міддлтауні (Коннектикут, США) за фахом порівняльне релігієзнавство, згадав не лише про те, що ми творимо світ, до якого можуть увійти всі без привілеїв і дискримінації, незалежно від кольору шкіри, економічної або військової потужності і місця народження, але ще про куди більш радикальному творінні нового світу, де хто завгодно і де завгодно може висловлювати свої думки, якими б екстравагантними вони не були. Висловити вільно, не відчуваючи страху, що його або її примусять до мовчання або згоди з думкою більшості, з вірою в те, що новий спосіб правління виникне на основі етики, освіченого егоїзму і загального блага. При цьому підкреслювалося, що «наші особистості можуть охопити багато, що знаходиться у вашій юрисдикції. Єдиний закон, який визнають практично всі вхідні в наш склад культури, - це Золоте Правило. Слід визнати, що в

цьому є цілком життєва логіка, не раз пройшла перевірку на міцність в різних культурах – логіка здорового глузду. Однак від маніфесту важко очікувати детальної практичної конкретизації заявлених ідей (втім, це й не їхнє завдання)

Таким чином, є всі підстави погодитися, наприклад, з П. Треанором, який заявив, що «основна модель Мережі взята з класичного лібералізму: це електронний вільний ринок, заснований на принципах «laissez-fair, laissez-aller ». До того ж, його уважним зауваженням, багато мережеві активісти в США прямо посилаються на англо-американську ліберальну традицію, досить для переконання в тому подивитися ряд випусків «Wired», найвпливовішого періодичного видання в світі нових ЗМІ. Ця традиція визначає і ставлення до держави, і до будь-якого регулювання з боку представників «мережевий» субкультури: держава мислиться як нічний сторож в електронній формі, регуляція – мінімальна. Втім, очікувати більшого на піку ейфорії з приводу можливості створення нового «простору свободи» навряд чи варто було. Нове завжди створюється людьми захопленими, романтиками, часто щиро вважають Золоте правило не тільки єдиною належним імперативом, а й єдиною суттю. І слід визнати, що порівняно невелика група, згуртована спільним захопленням, яке далеко переросло професійний інтерес, може дозволити собі етичний ідеалізм. Однак «що дозволено Юпітеру – не дозволено бикові», і з ростом числа залучених до процесу людей відмова від ідеальної етики представляється неминучим, а статус ідеального етосозасновуючого початку свобода такий статус згодом втрачає, поступово знижуючись «з небес на землю» і піддаючись дії цілком перевірених «життєвих» законів.

Інтернет починає своє формування практично за тією ж схемою, і формування це починається теж романтиками, але з іншої професійної групи – хакерами. Ця група, в той період в певній мірі маргінальна, також заявила

про свої права на Інтернет в, відповідно, «Маніфесті хакера», яке побачило світ в 1986. Вустами його автора, хакера Ллойда Бленкеншіпа, заарештованого ФБР, було заявлено: «Тепер це наш світ ... світ електронів і перемикачів. Ми використовуємо існуючі системи, не сплачуючи за те, що могло бути дешевше бруду, якби не керувалося брудними спекулянтами, і ви називаєте нас злочинцями. Ми досліджуємо, і ви називаєте нас злочинцями. Ми шукаємо знання ... і ви називаєте нас злочинцями. Ми існуємо без кольору шкіри, без національності, без релігійних чвар ... і ви називаєте нас злочинцями ».

Сьогодні віртуальні спільноти приймають помітну участь в соціалізації молоді, ставши провідниками певних ціннісних орієнтацій, установок, стандартів, моделей поведінки і т. д. Так, користувачі, більшу частину яких складає молодь, знаходять спільні інтереси з іншими учасниками віртуального мережевого співтовариства і включаються в комунікаційні процеси, які відбуваються всередині спільноти. При цьому учасники комунікації, поступово приймають властиві певної спільноти норми і правила поведінки, ціннісні орієнтири і установки, починаючи керуватися ними при взаємодії з представниками інших віртуальних або реально існуючих соціальних спільнот, а також в процесі здійснення своєї соціальної діяльності». Як вважає психолог Ш. Теркл, процес формування особистості в соціальних мережах включає в себе зникнення самотності як частини процесу соціалізації, але формує залежність від соціальних мереж і гаджетів, які забезпечують безперервний процес «віртуальної» комунікації на шкоду «традиційним» соціальним практикам, зникнення причетності до регіональної культури, деформацію процесу освіти, відчуження в сім'ї, деформацію мовного спілкування (т. н. феномен *texting* як виникнення специфічного мови під впливом технології СМС), формування нової етики, потенційне руйнування особистого простору [48, с. 300-350].

Про свободу Інтернету було заявлено також, наприклад, в Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства, підписаної 22 липня 2000 р лідерами «великої вісімки», де учасники зустрічі акцентували увагу на послідовній прихильності принципу участі в цьому процесі: підкреслювалося, що всі люди без винятку повинні мати можливість користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства. Стійкість глобального інформаційного суспільства пов'язувалася при цьому з тим, що підставою цієї спільноти є стимулюючі розвиток людини демократичні цінності, такі як вільний обмін інформацією та знаннями, взаємна терпимість і повага до особливостей інших людей, а ключовою складовою розвитку стратегії комунікативного простору Інтернету має стати безперервний рух в напрямку загального доступу для всіх. І можна сказати, що цей курс в цілому витримується. Однак, незважаючи на всілякі декларації, створення системи правового регулювання Інтернету почалося порівняно швидко саме після того, як Інтернет став представляти реальний і важливий механізм влади, і йде вже не один десяток років з наполегливістю, гідною, можливо, кращого застосування. Склалася вже не тільки система правових актів міжнародного, регіонального та національного рівня, а й оформилися підходи до регулювання в цілому. І це пов'язано з тим, що з розвитком Інтернету як мінімум пропорційно зростала і продовжує зростати кількість правопорушень, скоєних за допомогою можливостей, які надає всесвітня павутина.

В основу європейського державного регулювання Інтернету закладений принцип «Все, що заборонено офлайн, має бути заборонено і онлайн». Базовим документом є прийнята в Будапешті 23 листопада 2001 р Європейська Конвенція з кіберзлочинів (злочинів в кіберпросторі). Її підписали всі країни – члени Ради Європи.

У 2003 р список порушень був доповнений діяннями расистського та ксенофобського характеру, вчинених за допомогою комп'ютерних систем (про це Додатковий протокол до Конвенції з кіберзлочинів щодо криміналізації діянь расистського та ксенофобського характеру, здійснюваних за допомогою комп'ютерних систем. Страсбург, 28 січня 2003 р. - І. А.). Крім Конвенції прийнятий і діє досить великий блок інших документів. При цьому можна сміливо стверджувати, що саме держави з їх правовою системою, яка передбачає не тільки введення норм, а й санкції в разі їх порушення, надають найбільш помітний вплив на реформування етосній системи Інтернету, що склалася в період романтичного захоплення його можливостями і перспективами. В цілому за порівняно невеликий період розвитку етос Інтернету пройшов три етапи. В рамках першого відбулося становлення основних його принципів, на оформлення яких вплинула вузька професійна спеціалізація перших творців і користувачів Інтернету, їх в деякому роді маргінальність, і компенсує її винятковість. У даному разі були позиціоновані більш ніж позитивні цінності і мотиви, які формували ставлення суб'єктів до дії в межах комунікаційної мережі і, частково, поза нею. У найзагальнішому вигляді на цьому етапі етос Інтернету істотно не відрізнявся від будь-якого іншого професійного етосу і в цілому цілком укладався в межі етосу малої групи. В рамках другого етапу відбулося перша зміна етосного діапазону Інтернету, яке обумовлювалося, з одного боку, приходом в мережу мільйонів непрофесійних користувачів, неминуче привносять свої цінності і мотиви, настільки ж неминуче відрізняються від цінностей і мотивів зовсім загубилася серед маси нових користувачів групи «отців засновників». З іншого боку, почалася активна кампанія з формування нормативно-правової системи регламентації Інтернету. На цьому етапі етичні конфлікти наповнилися іншим змістом, яке обумовлювалося як невідповідністю етосу малої групи розширеним кордонів ускладнилися взаємин, так і конфліктом

між етос. Таким чином, Інтернет, спочатку проголошений як простір свободи, протипоставлене реальному соціальному просторі і конфліктує саме з ним, обріс власними внутрішньо мережевими конфліктами різної етіології. З деякою часткою умовності, яка пов'язана з тим, що другий етап ще не завершений, можна сказати, що третій етап у розвитку Інтернету починається з початком формування його етнокультурних секторів – в цілому західноєвропейські базові цінності, які визначали Лібертаріанські за своїм змістом етичні підстави інтернет- простору, стали відчувати серйозний тиск з боку цінностей інших традицій. Як видається, цей етап завершиться остаточним формуванням етосу глобального комунікативного простору, організованого за принципом етосу реального глобального соціального простору із збереженням всіх основних його принципів функціонування. Імовірно, він буде являти собою систему взаємодіючих етос, безконфліктність яких обумовлюється прийняттям їх носіями традиційних правил комунікації. Відмінні ж особливості саме етосу глобального комунікативного простору, пов'язані з деякими збереженими традиціями, не становитимуть серйозної загрози, як її іноді представляють противники глобалізації та створення глобального комунікативного простору, вкладаючись в рамки стандартних девіацій стандартного соціуму. Етос Інтернету почав формуватися в специфічних умовах, які склалися не тільки і не стільки завдяки специфіці власне Мережі, як особливої системи, що вимагає спеціальних цінностей, а в тісному зв'язку, перш за все, з тим, що в його основу ліг певний професійний етичний комплекс.

В цілому за порівняно невеликий період розвитку етос Інтернету пройшов три етапи: в рамках першого відбулося становлення основних його принципів, на оформлення яких вплинула вузька професійна спеціалізація перших творців і користувачів Інтернету, їх в деякому роді маргінальність і компенсує її винятковість. В рамках другого відбулося перша зміна етосу

Інтернету, обумовлене різким збільшенням числа користувачів-непрофесіоналів, які зробили в його структуру набір «побутових» елементів, створенням всередині мережевих спільнот (свого роду мережевий мультикультуралізм). В рамках третього етос Інтернету зазнав змін у зв'язку з початком розвитку нормативної та правової регламентації комунікаційних та інформаційних процесів. Ризикнемо припустити, що та ж логіка розвитку чекає і глобальне комунікативний простір у міру його соціокультурної та історичної динаміки. У міру виникнення нормативного регулювання всередині спільноти в силу внутрішньої необхідності і потреби упорядкування комунікації будуть спостерігатися спроби приведення цієї комунікації до спільного знаменника і коригування етосу за допомогою механізмів етичного регулювання одночасно з виробленням і затвердженням підтримуваної більшістю учасників комунікації системи ціннісних переваг.

Висновки до третього розділу

У сучасному глобальному світі кошти мас-медійної комунікації беруть на себе функцію виховання, яка раніше здійснювалася, перш за все, в сім'ї або в тих колективах, в яких індивід перебував безпосередньо. Саме, мас-медіа вкладають в свідомість індивіда спектр бажань, властивих даному суспільству, вони вкладають систему цінностей, необхідних для функціонування індивіда в сучасному суспільстві, вони відволікають людину від роздуми про самого себе, про те, хто він є, ким він хоче бути, про шляхи вибору свого життєвого шляху і пропонують йому всілякі варіанти самоідентифікації. Вони не залишають часу індивіду зрозуміти, що свою ідентичність він може конструювати тільки сам. Не існує ніякої необхідності переймати своє «Я» за аналогією ззовні. Ніхто не може бути іншим, а не самим собою. Ніхто не зможе сприйняти себе повним відображенням іншого.

Ніхто не повинен бути просто механізмом і виконувати нав'язані функції. Але, з іншого боку не можна стверджувати, що цей стан є наслідком саме підстав техногенної цивілізації. Техніка пропонує способи реалізації інтересів людей. Таким чином, саме люди, що створюють мас-медіа, вибирають для чого їм використовувати техніку. У свою ж чергу, люди, які споживають «продукцію» мас-медіа, займають пасивну позицію і не вимагають від мас-медіа задоволення своїх особистих запитів та інтересів. Насправді, проблеми і парадокси, що виникають в зіткненні людини з техногенним середовищем, можуть бути віднесені виключно до людського мислення.

ВИСНОВКИ

Інформаційний тероризм висуває нові вимоги до інформаційної безпеки суспільства. В сучасних умовах міжнародні терористичні організації практикують не тільки захоплення заручників, викрадення літаків, але і злом сайтів, розміщення в ЗМІ компромату, розпалювання міжнаціональної та міжрелігійної ворожнечі. Якщо в результаті дій терориста-смертника число жертв буде обчислюватися десятками, то в результаті теракту із застосуванням методів і засобів інформаційного протиборства можливе виникнення конфліктів, які ведуть до зміни балансу сил в світі, що глобалізується суспільстві, до деградації і відкату від становлення громадянського суспільства до його замкнутої і самоізолюється моделі

Ефективність застосування ЗМІ в рамках інформаційного протиборства детермінується використанням методів впливу на підсвідомість, глибинні рефлексії і установки людини і суспільства. В першу чергу, воно досягається шляхом масованих, широкомасштабних заходів і акцій, часто на глобальному рівні. Аналіз функціонування ЗМІ показує, що головним їх спрямуванням є психокодування, зміна психологічних установок. Суть такого впливу полягає в зміні логіки соціальної поведінки людей, знищення існуючих стереотипів поведінки і програмуванні нового, зміну параметрів і умов ідентифікації особистості, зокрема, втрати національної ідентичності. У цьому контексті найбільш небезпечним джерелом загроз є істотне розширення можливості маніпулювання свідомістю людини за рахунок формування навколо нього індивідуального «віртуального інформаційного простору», а також можливості використання технологій впливу на його психічну діяльність. Іншим небезпечним джерелом загроз соціальним інтересам людини і суспільства є використання на шкоду їх інтересам персональних даних, що накопичуються різними структурами, в тому числі органами державної влади,

а також розширення можливостей прихованого збору інформації, що становить особисту і сімейну таємницю, відомостей про приватне життя. Це обумовлено подальшими успіхами в області мініатюризації засобів прихованого збору та передачі інформації. Також, одним з джерел загроз інтересам суспільства в інформаційній сфері є безперервне ускладнення інформаційних і телекомунікаційних систем, мереж зв'язку, інформаційної складової критично важливих об'єктів інфраструктури життя суспільства. Ці загрози можуть проявлятися у вигляді порушення стійкості функціонування складових інформаційної інфраструктури, несанкціонованого доступу до охоронюваної законом інформації економічно і соціально значущих структур з боку злочинних, в тому числі терористичних, організацій. Об'єктами реалізації таких загроз можуть виступати інформаційні системи енергетичної, транспортної та деяких інших інфраструктур. Потенціал так званої «кіберзлочинності» досить високий. Загрози в даній області можуть проявлятися у вигляді спроб здійснення шахрайських операцій з використанням глобальних або вітчизняних інформаційно-телекомунікаційних систем, відмивання коштів, отриманих протиправним шляхом, отримання неправомірного доступу до фінансової, банківської та іншої інформації, яка може бути використана в корисливих цілях. Загрози також можуть проявлятися і у вигляді нанесення шкоди інформаційній інфраструктурі з метою примусу політичного керівництва країни до прийняття певних, вигідних терористам рішень. небезпечним джерелом загроз виступає можливість концентрації засобів масової інформації в руках невеликої групи власників. Ці загрози можуть проявлятися у вигляді маніпуляції громадською думкою стосовно тих чи інших суспільно значимих подій, а також руйнування духовних засад суспільства шляхом нав'язування йому чужих цінностей.

Інтереси суспільства в інформаційній сфері полягають у використанні інформації та інформаційної інфраструктури для управління громадськими справами, роз'яснення населенню країни і міжнародної аудиторії змісту і спрямованості державної політики, в створенні умов для гармонійного розвитку інформаційної інфраструктури країни, в безумовному виконанні законодавства, в підтримці правопорядку, у розвитку міжнародного співробітництва на основі партнерства. Найбільш небезпечними джерелами загроз інтересам суспільства в інформаційній сфері є неконтрольоване поширення «інформаційної зброї» і розгортання гонки озброєнь в цій області. Тут «інформаційна зброя» являє собою сукупність засобів, методів і технологій, що забезпечують можливість силового впливу на інформаційну сферу протилежної сторони з метою досягнення певних політичних цілей. Руйнівний вплив «інформаційної зброї» в інформаційному суспільстві може виявитися більш потужним і ефективним, ніж представляється зараз. Це особливо небезпечно в умовах існування майже монопольного становища компаній невеликої кількості країн світу на ринку інформаційних продуктів, так як здатне спровокувати бажання використовувати наявне перевагу для досягнення тих чи інших політичних цілей. Ці загрози можуть проявлятися також у вигляді отримання протиправного доступу до конфіденційної інформації, розкриття якої може завдати шкоди інтересам суспільства.

Звідси ми приходимо до висновку, що загроза інформаційній безпеці - це фактор чи сукупність факторів, що створюють небезпеку функціонуванню та розвитку інформаційного середовища суспільства. При цьому під інформаційним середовищем суспільства ми розуміємо сукупність інформаційних ресурсів, систему формування, зберігання, поширення, використання і захисту інформації, інформаційної інфраструктури.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Антология медиафилософии / Редактор-составитель В. В. Савчук. – СПб.: Издательство РХГА, 2013. – 339 с.
2. Асадуллина С.Х. Теория и практика разрешения виртуального конфликта: Практико-ориентированная монография. СПб.: Нестор, 2009. 327 с.
3. Архангельская И. Маклюэн и маклюэнизм: влияние идей Г.М. Маклюэна на современную гуманитарную мысль / И. Архангельская // Маршал Маклюэн. Н.Новгород: НКИ, 2010. – 291 с. (С. 221-245) // <http://ideashistory.org.ru/pdfs/Arkhangelskaya.pdf>
4. Апель К.О. Дискурс и ответственность: проблема перехода к постконвенциональной морали. М.: Логос, 2009. 430 с.
5. Бадью, Ален. Манифест философии / сост., пер. с франц. и послесловие В.Е. Лапицкого. — 2-е изд., испр.. — СПб: Machina, 2012. — 190 с
6. Барлоу Дж.П. Декларация независимости киберпространства. URL: <http://www.zhurnal.ru/staff/gorny/translate/deklare.html>
7. Брызгалина Е. Философия образования в контексте традиций и инноваций // Человек вчера и сегодня: междисциплинарные исследования. Вып. 4 / отв. ред. М.С.Киселева. М.: ИФРАН, 2010. С. 3–18.
8. Бодрийяр Ж. Дух терроризма/Войны в заливе не было. М.: Рипол-Классик, 2016. С. 102.
9. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. М.: Добросвет, 2000. С. 115-130.
10. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция. М.: Издательский дом «Постум», 2015.
11. Вирилио П. Информационная бомба. М.: Гнозис, 2002.

12. Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов // М.: АСТ, Мн.: Харвест, 2001. – 1312 с.
13. Гиренок Ф. И. Клиповое сознание / Ф. И. Гиренок. – М.: Проспект, 2016. – 256 с.
14. Гройс Б. Под подозрением. Феноменология медиа / Б. Гройс. – М.: Художественный журнал, 2006. – 199 с.
15. Губаров И. Медиа. Медианаука и Философия медиа // http://www.logosjournal.ru/arch/80/104_6.pdf
16. Дюпе Ив. Образ катастрофы // Мир в войне: 11 сентября глазами французских интеллектуалов. М.: Фонд научных исследований «Прагматика культуры», 2003. С. 94.
17. Жижек С. Возвышенный объект идеологии: М.: Художественный журнал, 1999.
18. Жижек С. Добро пожаловать в пустыню реального. М.: Фонд «Прагматика культуры», 2002.
19. Иванов В.Е. Интернет в формировании диалогического пространства в социокультурной среде // Мир психологии. 2000. № 2. С. 52–56.
20. Киттлер Ф. Оптические медиа. Берлинские лекции 1999 г. / Ф. Киттлер; пер с нем. Б. Скуратов, О. Никифоров. – М.: Логос, 2009. – 272 с.
21. Кирчев К. Манифест киберпанка. http://www.guelman.ru/slava/manifest/istochniki/kiber_pank.htm
22. Ладлоу П. Криптоанархия, кибергосударства и пиратские утопии // <https://coollib.com/b/87454/read>
23. Ласвель Г. Техника пропаганды в мировой войне / сокращенный перевод с английского в обработке Н. М. Потапова с предисловием
24. М. Гуса. М.; Л.: Гос. изд-во. Отд. военной лит., 1929. 199

25. Ловинк Г. Критическая теория Интернета // <https://reader.bookmate.com/CiQBhLmC>
26. Ладлоу П. Криптоанархия, кибергосударства и пиратские утопии. М.: Ультра. Культура, 2005. 600 с.
27. Ловля сетью: как террористы ведут пропаганду и вербовку в социальных медиа. <http://www.furfur.me/furfur/culture/culture/176749-kak-boeviki-verbuyut-v-sotsialnyh-setyah>
28. Маклюэн М. Понимание медиа. Внешнее расширение человека. – М., Жуковский, «Канон-пресс-Ц», 2003. – 464 с. (McLuhan, Marshall. Understanding Media: The Extensions of Man; 1st Ed. NY: McGrawHill, 1964. – 359 p.) // http://yanko.lib.ru/books/media/mcluhan-understanding_media.pdf
29. Манович Л. Язык новых медиа. – М.: Ад маргинем Пресс, 2018. – 400 с.
30. Малькова Е.Ю. Принципы виртуальной этики // Религия и нравственность в секулярном мире: материалы научной конференции (Санкт-Петербург, 28–30 ноября 2001 г.). СПб.: Санкт Петербургское философское общество, 2001. С. 112–115.
31. Маркузе Г. Одномерный человек.
32. Миронов В.В. Платон и современная пещера big-data // Вестник Санкт-Петербургского государственного университета. Сер. Философия и конфликтология. 2019. Т. 35, вып. 1. С. 4–24.
33. Рашкофф Д. Медиавирус. Как поп-культура влияет на сознание. – СПб, Ультракультура, 2011. – 394 с. // <https://www.e-reading.club/book.php?book=47886>
34. Решения для подрывной деятельности основанные на данных. .. <https://drog.group/>
35. Перцев А.В. Искусство и практическая философия у М.Хайдеггера // Практическая философия: от классики до

информационного социума: Сборник материалов Всероссийской конференции. Астрахань: Издатель Сорокин Роман Васильевич, 2018. С. 13–18.

36. Савчук В.В. Новые медиа — новые формы насилия // Неопределенность как вызов. Медиа. Антропология. Эстетика: коллективная монография / ред. К.Вульф, В.В.Савчук. СПб.: Изд-во РХГА, 2013. С. 223–236.

37. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. — М.: Аспект Пресс, 2004. — 400 с.

38. Федотова В.Г. Терроризм: попытка концептуализации. М.: Pro et Contra, 2002. №7.

39. Фливберг Б. Хабермас и Фуко — теоретики гражданского общества // Социологические исследования. 2000. № 2. С. 127–136

40. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. СПб.: Питер, 2000. 380 с.

41. Ямщикова Е.Г. Проблема формирования сетевого этикета и профессионально-этических качеств педагогов в информационной среде // Воспитание, социализация и развитие личности. Человек и образование. 2017. № 1 (50). С. 54–58.

42. Appadurai, Arjun. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis. — London: Univ. of Minnesota Press, 1996.

43. Belting H. Image, Medium, Body: A New Approach to Iconology / H. Belting // Critical Inquiry. — 2005. — Vol. 31. №2. — P. 302 – 319.

44. Mitchell W. J. T. Image Science: Iconology, Visual Culture and Media Aesthetics / W. J. T. Mitchell. — Chicago: The University of Chicago Press, 2015. — 244 p.

45. Mouzelis N.P. Post-Marxist alternatives: the construction of social orders. — L.: Macmillan press, 1990.

46. Kellner D. From 9/11 to Terror War: The Dangers of the Bush Legacy. LanhamBoulder-New York –Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, 2003. P. 53.

47. Shea V. Netiquette. San Francisco: Albion Books, 1994. 154 p.

48. The Good War: An Oral History of World War Two, by Studs Terkel (Pantheon)

49. Poster M. The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context. — Cambridge: Polity Press, 1990